

ELENA KREJČOVÁ

**BULHARSKÉ TEXTY
K PŘEKLADATELSKÉMU SEMINÁŘI
ČÁST 2.**

MASARYKOVA UNIVERZITA

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

**BULHARSKÉ TEXTY K PŘEKLADATELSKÉMU SEMINÁŘI
ČÁST 2.**

Elena Krejčová

Brno 2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možno kontaktovat na adrese – Nakladatelství Masarykovy univerzity, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

© 2015 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-7892-5

ОБСАМ

Карай докрай	5
20 въпроса: Мариус Куркински	7
Как се прави онлайн магазин	9
Седем мита за най-успешните образователни системи	12
Говори за нея	16
Светлина в тунела	19
ВИДОВЕ ЛЕКАРСТВЕНИ ПРЕПАРАТИ	22
ДЛЪЖНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА	24
Информационен лист за безопасност	26
Декларация-образец от подпис	31
Дружествен договор на ООД	32
ДОГОВОР ЗА НАЕМ НА НЕДВИЖИМ ИМОТ	41
Декларация по чл. 141, ал. 8 от Търговския закон	44
КОДЕКС на труда	45
ТЪРГОВСКИ ЗАКОН	74
ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ	85

Předmluva

Publikace ***Bulharské texty k překladatelskému semináři, část 2.***, bezprostředně navazuje na publikaci ***Bulharské texty k překladatelskému semináři, část 1.*** Představuje soubor specializovaných bulharských textů právního, technického, ale i populárně-vědeckého nebo publicistického charakteru, které jsou určeny pokročilým studentům oborů Bulharistika a Balkanistika na Masarykově univerzitě pro práci v překladatelských seminářích. Texty však mohou najít využití i v tradičně zaměřených jazykových kurzech nebo v hodinách praktického jazyka v magisterském studiu. Jsou vhodné i pro rozbor jednotlivých funkčních stylů v rámci výuky stylistiky současného bulharského jazyka. V neposlední řadě též představují materiál pro přípravu k magisterské státní zkoušce.

S texty budou studenti pracovat jak během jazykového semináře pod vedením pedagoga (písemně nebo ústně, samostatně nebo ve dvojicích či menších skupinkách), tak i v rámci své individuální domácí přípravy. Shromážděné texty mohou být podnětem nebo východiskem pro další aktivity v překladatelském semináři, například při procvičování konsektivního nebo simultánního tlumočení.

autorka
Brno 2015

Текст 1

Карай докрай

Как един българин с виетнамски корени и канадско гражданство промени живота си, като премина Северна Америка с колело

„Чувствах се изгубен в този свят. Свят на син лед и бяло небе. Свят, в който единственото, което има значение, е да не замръзнеш и да продължаваш напред. Не се справях с нито едно от двете.“

Тези тревожни мисли минават през ума на Йохан, докато през миналия април се отправя на пътешествие от арктическите територии на Канада към Аржентина. И не само с цел да промени живота си чрез екстремното преживяване, но и да го превърне в документална поредица, в която да описва и показва любопитните случайни срещи, природните картини, моментите на вдъхновение и отчаяние. Всичко това без особена физическа подготовка, с техника, която трябва да работи при -30 градуса, наред променливи метеорологични условия, огромни разстояния между населените места и разчитайки само на колелото си. А на него са закачени два флага – канадското и българското знаме.

Йохан Георгиев (около чието първо име няма конкретна история) е на 27 години и е роден в София. Майка му е българка, а баща му виетнамец, но както дискретно уточнява – „не ги познавам особено“. Отгледан е от българските си баба и дядо, с които се премества в Хамилтън, Канада, когато е на 15 години и оттогава не се е връщал.

„Винаги, когато стане въпрос откъде съм, казвам, че съм българин. Предполагам, че след толкова време съм и малко канадец, но България ми липсва. За човек, който пътува из света, би трябвало да съм по-информиран какво се случва с нея, но, честно казано, не съм следил никакви световни новини, откакто тръгнах на път. Единственото, което чувам, е от хората, които срещам случайно. Това е една от причините да ми харесва този начин на живот – живееш за момента, не се притесняваш за бъдещето или миналото“, казва той по телефона от Детройт, където е на гости при приятел от детството си в София. Започва да кара първия си велосипед, когато е на 6, а спомените му са свързани с препускания из Витоша и Варна.

В Хамилтън учи строително инженерство, а навсякъде из града се придвижва с колелото. През 2013 г. купува първия си роуд байк и не след дълго чупи двете си ръце и ключицата след падане. Но вместо да го откаже, инцидентът още повече го амбицира за първото голямо пътешествие. Причините ограничава до „предизвикателство към самия себе си“ и импулса да преживее нещо ново - за 12-те години живот в Канада, той никога не е бил извън района на Торонто. "Искам да видя света" е също толкова директното мото на видеата, които публикува. Тръгва с 600 долара, без конкретна физическа подготовка, а преди това е къмпингувал само два пъти в живота си. И успява да обиколи канадските арктически територии за 40 дни, в които изминава 6,400 км.

„Стирах и поглеждах назад. Къде бях? Как попаднах тук? Защо правя това?“

От април 2014 г. досега той документира приключенията си в www.bikewanderer.com, където обширно разказва какво му се е случило, без никога да пропусне кой кога му е помогнал, а в архива вече има десетки снимки и две 30-минутни видеа. Планира да намери спонсори за видеопоредица, а ако съдим по досега заснетото, има много какво да видим: каране в буря и по пропукващ се лед, 700-километрови разстояния между градовете, триденно чакане за стоп, загуба на ориентация и преминаване през гори с мечки гризли и глутници вълци, срещи с рисове, диви елени и коне. И много човешка топлина и гостоприемство, понякога точно от хората, които са най на север.

„Всеки човек, който се осмелява да стигне до Аржентина с колело, заслужава безплатна закуска“, казва му пощальон, който плаща сметката му в един от многото затънтени и раздалечени градове, през които минава. „Щом си дошъл дотук, значи моят дом е твой“, казва му друг, пред чиято къща се озовава. Със „Сериозно? Човече, обичам те!“ завършва краткия му диалог с шофьор на камион, който не може да повярва, че наред снежна буря среща на пътя човек, който иска да стигне до Южна Америка. Попитан за хората, с които се е запознал на пътя, веднага започва да разказва за два случая. „Видях мъж, който беше прекарал детски паралич и карането беше това, с което се чувстваше пълноценен. Срещнах и жена, която беше на път вече 2 години. Иначе могат да минават дни без да видиш човек“.

Йохан все още не е стигнал до Аржентина и засега се е фокусирал върху Северна Америка: 26-дневното пътуване го отвежда от запазилия индианското си име и населен само с 854 души арктически град Туктояктук до намиращия се на 4666 км Теръс, разположен в Британска Колумбия, най-западната провинция на Канада. После кара 10 дни из същата област, 36 дни в Аляска, преминава през планинските райони на Канада, а после Аризона и Гранд каньон. Местата, които вече е минал с колело, повтаря с влак. Обикновено кара по 10-12 часа, но понякога стигат до 17.

„Обикновено закузвам овесена каша, тъй като е най-евтината и едновременно вкусна опция. Ставам преди светло и 30 минути по-късно потеглям“, описва деня си Йохан, като се извинява за лошия си български – всъщност почти перфектен и понякога с инстинктивно преминаване на английски, за да се изрази по-ясно. „Когато нямам пари, юфката е решение, но обикновено хранителният режим се състои в паста, ориз, картофи, месо, сирене.“ В края на януари е за кратко в Торонто, за да поднови канадското си гражданство. В първите дни на новия месец е на път към Юта, където е оставил колелото си. Докъде ще се стигне този път, той все още не е сигурен. Няма и идея кога пътуването ще спре, въпреки че има желание в близко бъдеще да завърши висшето си образование и да работи по специалността си.

„Най-доброто ми преживяване с колелото е... всичко, което се случи“, казва той и не може да избере кое от местата му е оставило най-голямо впечатление или коя гледка е запомнил. Дали има все пак нещо меланхолично в цялото това приключение? „Понякога и аз се питам дали няма някаква самота, дори си мислих за това снощи. Но като че ли нямаш време да я усетиш. А и как с толкова много красиви места и толкова интересни хора с невероятни истории.“

Текст 2

20 въпроса: Мариус Куркински

Новият моноспектакъл „Юбилей“ се играе на „Открита сцена“ „Човек е това, в което вярва“, гласи един от популярните цитати от Антон Чехов и с годините Мариус Куркински все по-устремено живее и твори в тази посока. Като че ли няма нещо, което да го вълнува повече от случващото се на сцената, а новото му представление е дори театър за театъра.

В новия си моноспектакъл „Юбилей“ (по „Лебедова песен“ на руския драматург) той играе два персонажа – самотният, отдаден на спомените и алкохола 68-годишен актьор и неговият суфльор. „Юбилей“ ще се играе на 6, 12 и 27 февруари в София („Открита сцена“), 5, 19, 20 и 21 февруари (Варна), 15 февруари (Пловдив) и 26 февруари (Благоевград).

Като какъв човек се определяте?

Човек в процес на промяна.

Нещото, в което вярвате абсолютно?

В Бог.

Любимият ви момент от деня?

Когато отивам към театъра.

Най-голямото предизвикателство във вашата работа?

Да застана срещу публиката.

Как бихте обяснили това, което правите, на едно 5-годишно дете?

Разказвам приказки на пораснали деца.

Как си почивате?

Не си почивам.

Какво ви зарежда?

Представленията и... вярата в покаянието.

Какво ви разсмива?

Нищо. Аз се смея ей така, все едно е тик. Няма нещо, което да ми е истинско смешно.

Какво ви натъжава?

Отговорът може да е безкраен. Всичко ме натъжава.

Какво ви вбесява?

Мариус Куркински!

Личност, на която се възхищавате?

Чарли Чаплин.

Кое свое качество харесвате най-много?

Упоритостта в професията си.

А кое никак не харесвате и бихте искали да промените?

Леността. Бих искал да съм по-деен.

Какъв талант бихте искали да притежавате?

Бих искал да мога да уча лесно чужди езици.

Последният подарък, който направихте/получихте?

Кръст от Божи гроб.

Три места в интернет, които посещавате най-често?

Не ползвам интернет.

Къде бихте искали да живеете?

На Северния полюс. Някъде, където е студено. Но знам, че е невъзможно, все пак работата ми е тук.

Любимите ви имена?

Сириус. Ангелина.

Най-интересното място, на което сте били?

В някое от сънищата ми.

Мото или цитат, близък до философията ви за живота?

Посланието ми към човека е да осъзнае подчинението си към Бога.

Текст 3

Как се прави онлайн магазин

Изработката на сайт за електронна търговия може да струва на малките фирми от нищо до 10 хил. лв.

Преди 10 или дори 5 години можеше и да си търговец без да съществува онлайн и това да не донесе никакви последици за продажбите ти. Днес без присъствие в мрежата все още е възможно, но в най-добрия случай означава пропуснати ползи. Бъдещето обаче идва със сигурната заявка, че да запазиш „аналоговия“ стил е равностойно на харакири. В по-широк времеви хоризонт пък и идеята много търговски обекти просто да мигрират изцяло в интернет не звучи чак толкова фантастично. Кога и дали последното ще се случи за традиционните типове бизнес в търговията не е сигурно. Но при всички положения отварянето на онлайн магазин би спомогнало за продажбите на повечето видове бизнес. Възможностите да си направиш обект в мрежата са разнообразни, а инвестицията не е непосилна дори за най-малките предприемачи. Има, разбира се, и тънкости.

Преди да започнеш

При избора на подход за създаване на онлайн магазин задължителният фактор за отчитане е спецификите на продукта и аудиторията, която се таргетира. Платформата ще се нуждае от различни функционалности, ако продавате 20 хил. артикула или само 20, ако сте производител, вносител или само търговец. Трябва да вземете предвид и потенциалния интерес към стоките. Една голяма компания в период на промоция например може да привлече хиляди потребители на сайта си само за ден и този трафик трябва да е съобразен с немалко технически характеристики, за да не се окаже, че в един момент сайтът просто блокира. Ако очаквате да правите повече поръчки дневно, трябва да знаете, че и това товари системата.

„Повечето хора мислят, че е много лесно да се правят електронни продажби. А това не е съвсем така и както и при всяка друга търговия имаме разходи – за самата платформа, за реклама, за офиси или склад, продуктови такси и мита при внос. Често пъти не е по-евтино отколкото да продаваш в стандартен търговски обект“, обяснява Асен Георгиев, създател на сайта за продажба на лаптоп батерии Batteryland. „Предизвикателство е и ако имаш много продукти, да позволиш на потребителите да ги открият буквално с две кликания“, смята той. Когато започват в електронната търговия, повечето малки фирми често не знаят точно какво ще им трябва, как ще се развие бизнесът им и е по-добре да не се хвърлят да правят големи инвестиции в скъпи платформи, а да си дадат време за тест на продукта, пазара и самия онлайн магазин.

Направи си сам

В интернет са достъпни няколко безплатни платформи, които можете да ползвате, ако решите да създадете магазина сам. Трябват ви технически познания над базовите и вероятно ще успеете за няколко дни. Ако обаче имате съмнения, планирайте повече време, защото ще се наложи тепърва да прочетете и доста от форумите. Също не забравяйте, че дори да се ориентирате към безплатно решение,

трябва да отделите известна сума за регистрация на домейн и хостинг. Удобни и сравнително лесно използвани платформи и приложения могат да се намерят на WordPress. Те са практични, но не изобилстват на технически функционалности и са подходящи по-скоро за микро (занаятчийските производства или арт продукти) и малки бизнеси. Ако искате да направите подобрения на една такава платформа или да усъвършенстваш системите за управление, цената за труда на програмистите ще е минимум около 1000 лв. според данни на представители от сектора. Обикновено, ако бизнесът се разрасне бързо, от един момент нататък такова решение е неподходящо. Като минус при използването на такива безплатни приложения се отчита и липсата на техническа поддръжка.

Да се качиш на готова платформа

Друга опция е да качите магазина си на готова платформа. Така наречените custom решения са подходящи за различни по обем бизнеси, но недостатъкът им е, че често мястото за доработки или персонализация на функциите е ограничено. Предимствата са, че можете да разчитате на техническа поддръжка по всяко време, а и тези платформи имат изградени връзки с ПОС терминалите на много банки и големи куриерски компании. Има и тестов период, в който можете да изпробвате разработките безплатно. Качването на платформа е бързо и лесно, но и тук качествената продуктова фотография е ваша отговорност, а е добре да помислите за дизайн, така че да е съобразен със спецификите на вашите стоки.

На българския пазар водещите фирми, разработили такива продукти, оценени и в международен план, са Mirchev Ideas със Summer cart и Gombashop. Бизнес моделът им е идентичен по отношение на факта, че и двете са възприели абонамента като система за заплащане. Годишно ползването на Summer cart започва от 395 лева, като в тази цена се включват хостинг, поддръжка и ъпгрейд към нови версии на софтуера. За всяка следваща година цената е 195 лв. Абонаментът за Gombashop е месечен и се предлагат три пакета – старт (за до 50 продукта), бизнес (до 500 продукта) и професионален (над 500 продукта), съответно срещу 29, 59 и 95 лева на месец. По-скъпите планове включват допълнителни услуги. „Даваме много маркетингови съвети и помагаме на търговците. Ако те са доволни и продават повече, и ние печелим от по-дългото им задържане“, казва Георги Костов, собственик на Gombashop. Една от ключовите разлики между нея и Summer cart е, че втората предлага платена модификация според допълнителните нужди на клиента.

Индивидуалният подход

Ако готовите решения не ви допаднат, можете да се обърнете към специалист, който да направи индивидуална разработка за онлайн магазин. На пазара освен технологични компании с това се занимават и фрилансъри, винаги обаче е добре да се информирате за техния опит в конкретно тази област, преди да ги наемете. Предимствата платформата да бъде изработена от екип програмисти и уеб дизайнери е, че те ще се съобразят с всички желания за функции и управление, а и този вариант позволява по-късно надграждане и промени.

„Възможността да правиш тези промени в движение е важна от гледна точка на това, че при готовите продукти често си лимитиран. Например да пуснеш нещо на промоция и то да е на изключително видно място или да въвеждаш стоките

по-бързо, ако асортиментът ти порасне", казва собственикът на Batteryland Асен Георгиев.

Обикновено процесът по създаването на индивидуално решение е продължителен и двете страни трябва да са еднакво ангажирани в него. „Хубаво е да има една-две предварителни и поне две уточнителни срещи, преди да започне работата по магазина. За нас е добре да има и контактното лице от страна на компанията клиент, което да е на разположение винаги да отговаря на въпроси“, обяснява Стефан Чорбанов, създател и управител на Stenik, която се занимава с разработки на онлайн магазини. От четири години специалистите на технологичната фирма използват платформата Magento. Разработките им са подходящи за търговци с повече и по-големи нужди. „Предимството на платформата е и че има много възможности, които могат да бъдат отключени сравнително лесно. Хубаво е, когато взимат решение на какво да базират магазина си, фирмите да помислят и кой ще го поддържа в бъдеще, защото ако е на custom решение, почти никоя фирма не би се захванала с него“, казва той.

Еднократната инвестиция в такава разработка може да бъде между 5 и 10 хил. лв., но опитът показва, че ако искаш да продаваш добре в следващата една година, трябва да вкараш поне още 50% от първоначалните средства в доработки.

Като цяло по-високата цена се плаща при включване на допълнителни функции за административна оптимизация, интеграция със складови и ERP системи и други инструменти за продажба. Времето за изпълнение на сравнително просто решение за стартиране на магазин е 1-2 месеца, като в зависимост от сложността може да стигне и до 3-4 месеца.

Какъвто и вариант да използват предприемачите, той би бил обаче безсмислен, ако не гледат на него като на нов канал за продажби. А всеки такъв няма как да проработи без инвестиции за усъвършенстването му, реклама и чисто маркетингови усилия. Конкретно електронните магазини имат по-добри шансове за печалба, ако се обвържат с големите търговски платформи като store.bg, emag.bg, или по-широкото му приложение Marketplace. Тук също е необходима интеграция между платформите, а клиентите плащат комисиона за направените продажби, които варират между 6% и 50% за различните групи продукти.

Текст 4

Седем мита за най-успешните образователни системи

В държавите с добри училищни резултати високите очаквания не са мантра, а реалност

Министърът на образованието на Великобритания Ники Морган казва, че иска до 2020 г. Англия да се нареди сред първите пет страни по резултати от тестовете по Програмата за международно оценяване на учениците (Programme for International Student Assessment - PISA) за дисциплините английски език и математика. Човекът, който отговаря за тестовете PISA, Андреас Шлайхер, споделя факти от цял свят, които са свързани с някои основни митове за това какво прави една образователна система успешна.

1. Учениците в неравностойно положение са обречени да се справят зле в училище

Навсякъде по света учителите са изправени пред проблема да компенсират социалното неравенство в класните стаи. Някои смятат, че бедността е съдба. Въпреки това, резултатите от тестовете на PISA показват, че 10% от 15-годишните в Шанхай, които живеят в най-неблагоприятни условия, имат по-добри математически умения от 10% от най-привилегированите ученици в САЩ и няколко други европейски страни. Деца със сходен социален произход могат да покажат много различни нива на представяне, в зависимост от това кое училище посещават или в коя страна живеят. **Образователните системи, в които учениците в неравностойно положение са успешни, имат способността да намаляват социалните неравенства.** Те обикновено привличат най-талантливите учители към класните стаи с най-много предизвикателства, а най-способните училищни лидери - към училища в най-лоши условия, като по този начин дават достъп на всички ученици до високи стандарти и отлично преподаване.

Някои критици на международните сравнителни изследвания в образованието от САЩ твърдят, че тези сравнения са ограничени, тъй като в САЩ са налице някои специфични социално-икономически разделения. Но САЩ е по-богата от повечето държави и изразходва повече пари за образование в сравнение с повечето от тях, а делът на учениците в неравностойно социално-икономическо положение се доближава до средния в страните от ОИСР. Това, което сравненията всъщност показват е, че неравностойното социално-икономическо положение има особено силно въздействие върху представянето на учениците в САЩ. С други думи, в САЩ двама ученика с различен социално-икономически произход се различават много повече по отношение на резултата от обучението, в сравнение с това, което обикновено се наблюдава в страните от ОИСР.

2. Имигрантите снижават резултатите

Интегрирането на ученици от имигрантски произход може да е предизвикателство. Въпреки това, **резултатите от тестовете на PISA не показват да има връзка между дела на ученици от имигрантски произход в дадена страна и**

общото представяне на учениците в нея. Освен това, ученици с еднакви история на миграция и произход показват много различни нива на представяне в различните страни, което подсказва, че това къде учениците посещават училище има много по-голямо значение от това откъде идват.

3. Всичко е въпрос на пари

Южна Корея, страната от ОИСР с най-високи резултати по математика, изразходва много под средното за ученик. Светът вече не е разделен между богати и добре образовани държави и бедни и зле образовани. **Успехът в образователните системи вече не зависи от това колко пари са били похарчени,** а от това как са похарчени. Необходимо е държавите да инвестират в подобряване на образованието и уменията, ако искат да бъдат конкурентоспособни в глобалната икономика, основана на знанията.

Разходите за образованието на един ученик обясняват по-малко от 20% от вариациите в представянето на учениците в страните от ОИСР. Например, учениците в Словакия, която харчи около 53 000 щ.д. за един ученик във възрастта от 6 до 15 години, се представят почти на едно и също ниво в тестовете за 15-годишните като САЩ, които отделят повече от 115 000 щ.д. на ученик.

4. Малките класове повдигат равнището на постижения на учениците

Навсякъде учители, родители и политици залагат на малките класове като ключ към по-добро и по-персонализирано образование. Намалването на броя ученици в клас е основна причина за увеличаване на разходите за един ученик в повечето държави през последното десетилетие. Въпреки това, резултатите от PISA сочат, че **няма връзка между броя на учениците в клас и учебните постижения,** нито в самата държава, нито ако сравним различните държави. По-интересното е, че **най-успешните образователни системи според PISA, обикновено системно поставят качеството на учителите пред размера на класовете.** Ако трябва да избират между по-малък клас и по-добър учител, те ще предпочетат второто. Вместо да инвестират в по-малки класове, те предпочитат да вложат средствата в конкурентни учителски заплати, продължаващо професионално развитие и баланс в работното време.

5. Общобразователни системи за справедливост, академичен подбор за по-високи резултати

Съществува едно традиционно вярване, което възприема неселективната общобразователна система като създадена да насърчава справедливост и равенство, докато училищната система с академичен подбор е насочена към качество и високи постижения. Въпреки това, международните сравнителни изследвания сочат, че не **съществува несъвместимост между качеството на учене и равенството** – образователните системи с най-добри постижения комбинират и двете. Някоя от страните с висока степен на стратификация, независимо дали тя е под формата на разделяне на класове по успех, формирането на потоци или повтарянето на класове, не притежава образователна система, която да е сред най-успешните или сред тези, в които има най-голям дял ученици

с върхови постижения.

6. Дигиталният свят има нужда от нови предмети и по-широко учебно съдържание

Глобализацията и технологичните промени дават сериозно отражение върху това какво е необходимо да знаят учениците. Когато имаме достъп до толкова много съдържание в Google, когато рутинните умения се дигитализират или аутсорсват, и когато работните позиции бързо се променят, фокусът е върху осигуряването на възможност хората да станат учещи през целия живот, да могат да управляват сложни начини на мислене и работа. Накратко, модерният свят вече не ни награждава за това, което знаем, а за това какво можем да правим с това, което знаем.

Много държави реагират на това като разширяват учебните програми в училище посредством нови учебни предмети. Последната тенденция, подкрепена от финансовата криза, беше да се преподават на учениците финансови умения.

Резултатите от PISA обаче не показват да има връзка между степента на обучение по финанси и финансовата грамотност. Всъщност, някои от образователните системи, в които учениците се представят най-добре при оценяването на финансовите умения, изобщо не преподават финансова грамотност, а инвестират усилията си единствено върху развитието на задълбочени математически умения.

В по-общ смисъл, в образователните системи с най-добри постижения учебното съдържание не е „широко и плитко“, а е фокусирано върху по-малко неща, които се преподават добре и се научават в дълбочина.

7. Успехът е за тези, които са родени с талант

Трудовете на много психолози, работещи в сферата на образованието, утвърждават вярването, че постиженията на учениците са най-вече продукт на унаследена интелигентност, а не на положен труд.

Резултатите от PISA също установяват това погрешно вярване, тъй като голям дял от учениците от западния свят съобщават, че имат нужда от късмет, а не от труд, за да се представят добре по математика или точни науки. Това е характеристика, която постоянно се свързва по отрицателен начин с доброто представяне.

Случва се учителите да изпитват вина, че оказват натиск върху ученици, които са възприемани като по-малко способни, да постигнат по-високи резултати, тъй като смятат, че това е несправедливо спрямо ученика. Тяхната цел най-вероятно е да дадат възможност на всеки ученик да постигне средното за учениците в класната им стая, а не, както е във Финландия, Сингапур или Шанхай, да постигнат високи общовалидни резултати.

Сравнението между оценките от училище и представянето на учениците в PISA също подсказва, че учителите често очакват по-малко от учениците с по-нисък социално-икономически произход. Освен това, самите ученици и техните родители вероятно също очакват по-малко.

Това е тежко бреме, което образователните системи са принудени да носят и е малко вероятно тези училищни системи да достигнат най-добре представящите се държави, докато не приемат, че всички деца могат да имат постижения на много високи нива.

В страните с най-високи постижения по PISA като Финландия, Япония, Сингапур, Шанхай и Хонгконг, ученици, родители, учители и обществото като цяло са склонни да споделят вярването, че всички ученици са способни да постигнат висок стандарт.

Учениците в тези системи винаги споделят, че това, че полагат повече усилия, е защото се доверяват на учителите си да им помогнат да постигнат отлични резултати. Един от най-интересните повтарящи се модели в някои от най-добре представящите се страни е постепенното отдалечаване от системата, която разделя учениците въз основа на успех в различни видове средни училища. Тези страни не постигат промяна като взимат средните стойности и залагат нови стандарти за това ниво. Вместо това те правят едно „изравняване“ като изискват от всички ученици да отговорят на стандартите, за които преди това се е очаквало да бъдат постигнати само от елитните ученици. В тези образователни системи всеобщите високи очаквания не са мантра, а реалност.

Текст 5

Говори за нея

HERstory – пешеходният тур из центъра на София, наричан още феминистка разходка, осветлява съдбите на жени – учени и общественички, които са изиграли ключова роля в българската история

Годината е 1926, започва строежът на нова сграда в центъра на София, това е сегашната Столична библиотека на площад „Славейков“. Необичайното е, че архитект на проекта, по който се изгражда сградата, е жена - арх. Виктория Ангелова-Винарова. Само на 24 години, тя печели конкурс и освен че е проектант, ръководи и строителството. Това е епоха, в която жените все още не могат да гласуват. Правото да избират кой да ги управлява българките ще получат чак 14 години по-късно, и то само женените, разведените и вдовиците. Всички жени получават право да гласуват едва през 1947 г.

За пръв път чувам за съдбата на арх. Винарова по време на разходката из тематичните софийски забележителности – „Жените в българската история“. Разходката е безплатна и засега се организира на доброволни начала от ентузиастки, които даряват от времето си.

Неделен слънчев следобед е и на разходката сме около петнадесет души, повечето научили за събитието от фейсбук. Историята за строежа на сградата, където в момента се помещава Столичната библиотека, е деветата спирка от тура - вече всички сме се отпуснали, задаваме много въпроси. До един сме изненадани от постиженията на арх. Винарова и от факта, че никой досега не е чувал за нея. „Това е причината да започнем подобни обиколки на София, които да разказват за приноса на българските жени през вековете. Те сякаш са изрязани от популярния, а и от научния исторически наратив“, казва една от основателките, Стана Илиев.

Първата феминистка разходка е проведена на 8 март – „искахме да припомним истинската причина за съществуването на този празник – борба за равнопоставеност на половете. Хората, изглежда, бяха забравили – бяхме залети от реклами за шопинг в молове“. Разходката има толкова голям успех, че организаторките решават да я „тиражират“.

Тръгваме в 14:30 от Журналистическия факултет. В началото всички са леко смутени, но след като екскурзоводката – усмихнатата Светлана Михайлова, започва със завладяващите истории, хората се отпускат. Тя и другите гидове са доброволки, студентки от магистратурата TILDA (European Master in Women and Gender History) в Софийския университет.

Сборният пункт не случайно е тук, това е и първата сграда на Софийския университет, която през 1901 г. приема първите си студентки. „Началото на висшето образование на жените през 1901 г., променя сегашни тенденции, стъпления таван и въобще възможностите за академична кариера“, разказва Светлана. Следват спирката пред първото девическо училище, гробът на Екатерина Каравелова, и така до шестата ни точка – домът на Елисавета Багряна. За нея всички сме наясно, че е поетеса, преводачка, и дори номинирана за Нобелова награда. Но никой не

знае, че по онова време жена писателка не може да бъде допусната току-така в литературните кръгове и списания, само заради таланта си, всяка от тях е трябвало да има мъж за покровител или ментор. За Елисавета Багряна тази роля е играл Боян Пенев, за Дора Габе – Пейо Яворов.

Ани ни прави кратък жълт прочит на тогавашните сюжети. Но когато стигаме до Народното събрание и разговорът се фокусира върху гласуването и първите жени - народни представителки, всички стават сериозни. „Харесва ми, че хората задават въпроси, а и че контекстуализират нещата. Например, сравняват кога в другите страни по света хората са извоювали право да гласуват, в кои исторически моменти това се случва“, разказва Ани, която работи в неправителствения сектор. Екскурзоводката допълва: „На всички турове досега посетителите остават изненадани до колко скоро в миналото само мъже са гласували.“

Според Стана днес чуваме не само информация за жени, „забравени или недоразказани от историята“, а и хвърляме един алтернативен поглед към значимите периоди в съвременната българска история. „Дори, ако щете, поглед към знатни българи през очите на жените до и около тях.“

Така неусетно стигаме до Малките пет къшета, където на ул. „Хан Крум“ 15 е бил домът на Цветана Събева-Рашева, зъболекарка, в ръководството на Българския зъболекарски съюз. През 1941 тя дарява дома си за основаването на Българския библиографски институт. Рядко, когато се изброяват филантропи и меценати, се споменават женски имена.

Вече сме на ул. „Граф Игнатиев“ 9, където е домът на Юлия Малинова. Всички сме чували за съпруга ѝ Александър Малинов, министър-председател на България, но за нея нищо. „Тя е руска еврейка, основателка и дългогодишна председателка на БЖС, редакторка на в. „Женски глас, филантроп, член на управителния съвет на Българския червен кръст и много други неща.“ Юлия е завършила висшето си образование в Париж и е приела християнството, за да се омъжи за Малинов. Освен че развива обществена и благотворителна дейност, по нейна инициатива през 1930 г. за пръв път в България се открива приют за жени, финансиран от общината и с помощта на дарения.

Продължаваме и от пл. „Гарибалди“ завиваме по ул. „Лега“, където още има запазени дюкянчета, оцелели след бомбардировките от 1943-1944 г. Тук Светлана и Стана ни обръщат внимание на магазини и работилници на жени, занимаващи се със занаятчийство и услуги (шапкарство, кройчество, шивачество), а и с амбулантна търговия с дамско бельо, шапки, шушони и др.

След два часа обиколки петнадесетата и последна спирка е Народният театър. Тук разбираме, че професията актриса е била една от първите, позволени на жените за практикуване. „Първото поколение актриси получава образование в чужбина с държавни стипендии, има възможност да специализират в чуждестранни театри на държавни разноски.“

В Народния театър актрисите се избирали с конкурс и имали статут и заплати на държавни чиновници. От първото поколение професионални актриси са Адриана Будевска, Златина Недева, Вера Игнатиева, Мария Канели, Елена Снежина и други. Някои от туровете са обогатени и с историите на жените ромки и бежанки и техния

живот в България, има гостуващи лектори. Разказите на Светлана свършват, но никой не иска да си ходи. Мисията на тура е изпълнена – провокира множество въпроси, дискусии и рефлексии.

Един от малкото мъже днес тук – Камер Талалиян, споделя, че е очарован: „Информацията е поднесена по много любопитен начин и разходката е интерактивна, тоест ние също участвахме активно с въпроси. Мисля, че това доста обогатява дискусията. Научих интересни неща, свързани с правата на жените, за които не съм имал ни най-малка представа. Горещо ще я препоръчам на познати.“ Петко Цветков (42 г.), който идва за пръв път и е разбрал за разходката от фейсбук, казва: „Останах приятно изненадан, въпреки че повечето факти ги знам, за пръв път поглеждам историята от този ъгъл за равноправието между половете. Първоначално събитието се казваше „Феминистка разходка“, но според мен не отговаряше на съдържанието и препоръчах на организаторите да го преименуват на „Жените в българската история“. Всъщност може би най-вече защото българите масово не знаят истинското значение на думата феминизъм. Разходката беше изключително интересна и се надявам да се превърне в традиция, а и пожелавам да има повече мъже, днес сме само няколко. Не е страшно, гарантирам.“ Стана също с признава, че от самото начало другите организатори са искали различно име – „предупреждаваха ме, че с „феминистко“ ще имаме проблеми“.

Майката на Стана е германка, а баща ѝ българин, но израства в Берлин, от няколко години е в София и учи български от а и б. „Не знаех, че тук думата феминистка е направо мръсна дума, навсякъде по света това означава равноправие на половете и нищо повече или по-малко, тук има изключително негативна конотация.“ Стана споделя, че откакто е в България, разбира, че още една дума е слабо позната – „сексизъм“, а когато човек няма думи за дадени явления, не може и да ги разпознае. „Преди няколко години, току-що дошла в София, работех като икономист. Цял екип работехме усилено по един проект и когато той приключи успешно, прекият ми ръководител пред всички колеги заяви, че ще ми купи сутин за добре свършената работа. Аз бях в шок, толкова безпардонна проява на неуважение и сексизъм в бизнес среда, но още по-странното беше, че никой от колегите ми не реагира и всички го сметнаха за съвсем нормално. Защото са свикнали.“ Стана обяснява, че целта ѝ е разходките да образуват, запознават с историята, с понятията. Освен на български език те се провеждат и на английски при по-голям интерес от чужденци. Засега е имало и две англоезични разходки с посетители от цял свят.

Програмата е съставена от преподавателките от МАТИЛДА (първата европейска интердисциплинарна магистърска програма по история на жените/половете) на СУ и към всяка спирка от разходката си има референции към исторически книги и биографии. Осъществява се със съдействието на Bilitis Resource Centre Foundation.

Текст 6

Светлина в тунела

„Първото най-добро място да учим за чувствата е у дома, второто – в литературата“, казва за Light американският писател Андрю Соломон

„Аз се смятам за сървайвър на депресията. Още страдам от нея, но вече ми е по-лесно да я контролирам“, казва Андрю Соломон. След личния си опит със състоянието писателят решава да превърне все по-голямото разбиране и борбата с него една от основните теми на творчеството си. С книгата си The Noonday Demon: An Atlas of Depression той печели National Book Award през 2002 г. Същата година е финалист и за наградата „Пулицър“.

Андрю Соломон е един от най-влиятелните писатели и журналисти в областта на политиката, психологията и културата. Работил е за в. The New York Times и за сп. The New Yorker. От 2014 г. той е професор по клинична психология в Columbia University Medical Center. Във Fundacion Telefonica в Мадрид представи новото обогатено издание на своя „Атлас на депресията“.

Каква е вашата дефиниция на депресията?

Винаги казвам, че обратното на депресията не е щастието, а виталността. Когато човек е депресиран, най-базовата жизнена енергия сякаш се изпарява. Всичко започва да му се струва трудно, безинтересно, тежко, непоносимо. Спомням си, че когато аз самият бях депресиран, стигах до момент, в който мислех – абе май трябва да стана и да ям нещо, но това значи, че трябва да отида в кухнята, да извадя храната, да я сложа в чиния, да я нарежа, после да я дъвча и да я глътна. Нещо толкова елементарно ми се струваше непостижима мисия. Човек, озовал се в течението на депресията, осъзнава колко е нелепо да не е способен да стане и да се справи с всекидневния живот. И въпреки че го осъзнава, се усеща толкова отпаднал. След известен период започва да усеща болка, за него е стресиращо дори да бъде жив. По време на депресия по-важна и силна от тъгата е липсата на воля и на способността да се продължи напред.

Освен самата дефиниция на депресията другият голям спор около нея е как да бъде лекувана.

Спорът какво представлява депресията продължава хиляди години. Някои твърдят, че е химическо, а други – психологическо неравновесие. Не става въпрос обаче за противоположности, а просто за различен език, който обяснява един и същ феномен. В ужасна депресия може да изпадне войник в Ирак, който е бил свидетел на чудовищни неща и е трябвало да убива хора. В случая медикаментите може и да му помогнат. Също е възможно обаче човек, водещ съвсем нормален живот, в един момент да се почувства опустошен, вследствие на някаква химическа промяна в мозъка. На него може да му помогне психотерапията. Човек може да кашля по стотици причини, защото е настинал, защото някой до него пуши или защото има рак на белия дроб. С депресията е същото. Затова не можем да използваме само един подход.

Какво най-често се забравя в тази комплексност?

Че винаги има взаимодействие между болестта и характера на човека. Има хора, които са по-устойчиви на физическа болка, това е валидно и за психическите проблеми.

Какво научихте за себе си, докато работехте по вашите книги?

Все едно ми бяха дали рентгенови очила, които ми позволяваха да надниква вътре в хората. Установих, че от депресия страдат много повече хора, отколкото можем да си представим. Директно или индиректно всички се озоваваме в подобни ситуации, никой не е имунизиран.

Самоубийството заради депресия продължава да е една от големите теми табу в съвременното общество...

През последните години съм говорил с много хора, които са оживели след опити за самоубийство. Повечето разкази съвпадат – в момента, в който са се решавали на тази стъпка, са я намирали за нещо напълно логично. Нещо повече, смятали са, че това е единственото нещо, което реално има смисъл. Тогава не са могли да осъзнаят болката, която ще причинят на близките си, нито пък възможностите ситуацията да се подобри.

Какво е мнението ви за толкова модерните теории за позитивно мислене?

Напоследък съм почти вманиачен по едно проучване. Две групи хора, едната от които са депресирани, а другите – не, играят на видеоигра в продължение на 45 минути. След това ги питат колко чудовища смятат, че са убили. Депресираните хора отговарят с огромна прецизност. Недепресираните вярват, че са убили между десет и двадесет чудовища повече от действителните. Изводът е, че да имаш почти точна представа за реалността невинаги е предимство. Всъщност здравите хора разполагат с нещо като защитен код на оптимизма, който им позволява да продължават напред в живота.

Различна ли е депресията на хора в трудни условия на живот от тази в развитите общества?

Една от целите ми е чрез моите книги да оборя идеята, че депресията е болест на средната класа. Днес знаем, че тя съществува навсякъде по света в общества с много различен икономически статус.

В книгата си разказвате за големите трудности, когато откривате собствената си хомосексуалност.

Когато за пръв път ми хрумна идеята, че може би съм гей, бях много разочарован. Помислих, че родителите ми ще бъдат разочаровани от мен. Тогава хомосексуалността беше маргинализирана. Списание „Тайм“ публикува статия, според която хомосексуалността е лоша употреба на сексуалните способности, нещо като болест. Бях завладян от усещането за трагедия. Може би най-ужасното нещо беше идеята, че няма да мога да имам семейство като моето, което толкова

много обичах. Дълго време се лутах, чудех се дали ще излизам с мъже или с жени. Реших, че съм се провалил в свят, в който се цени успехът, какъвто аз нямах и нямаше да имам. Но после светът се промени и днес хомосексуалността е напълно приета в социален аспект. Сега мога да стоя без никакъв проблем пред вас и да ви кажа открито кой съм и какъв съм, да ви споделя че съм щастливо омъжен и имам деца. Може да се каже, че се родих с „болест“, която днес вече е идентичност. Представете си колко други т.нар. болести чакат подобна трансформация, за да се превърнат в идентичност.

Какво най-силно ви учуди от срещите ви с хора, които са страдали от депресия?

Много от тях, казват, че са благодарни на болестта, защото, след като са я преминали, са станали по-любезни, по-общителни и признателни. Не искам да тривиализирам страданието, но когато излезе от дъното, човек често е способен да открие нов смисъл в живота. В този процес централно място винаги заема любовта и това всъщност е есенцията на книгите ми.

Според вас има ли смисъл боравенето с емоциите да се преподава в училище?

Мисля, че е добре психология да се преподава още от по-малките класове. Аз лично се опитвам да говоря постоянно с децата си за техните чувства. Често това хич не им харесва. Най-доброто място да научим да чувстваме е у дома. Второто най-добро място са книгите и изкуството като цяло.

Днес все повече се говори за депресия. Как да направи човек разлика между нея и тъгата?

Повечето езици са изключително бедни на нюанси, затова понякога казваме, че едно дете, което не може да играе навън, защото вали, е депресирано. Същото казваме и за човек, който е на път да скочи от мост. Има огромна гама емоции между леко разочарование и пълна безнадеждност. Колкото повече се говори за тези неща, толкова повече хора се осмеляват да потърсят помощ. Така че вярвам, че вървим в правилната посока.

Вие сте омъжен, имате деца, щастлив човек ли сте?

Чудех се дали няма да е много трудно за децата ми да живеят в неконвенционално семейство. Но когато миналата година навърших 50, ми организираха страхотен купон. По средата 4-годишният ми син Джон реши, че иска да говори пред всички над двеста гости. Той се изправи пред микрофона и сериозно заяви: „Госпожи и господа, обърнете ми внимание. Много съм щастлив, че днес е рожденият ден на татко, че има торта за всички и татко, ако беше малък, щях да съм ти приятел.“ В този момент си казах, че всички тези години през които съм страдал, са си заслужавали.

Текст 7

ВИДОВЕ ЛЕКАРСТВЕНИ ПРЕПАРАТИ. ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ

Видове лекарствени препарати

Лекарствената или фармацевтичната форма (таблетка, разтвор, прах, унгвент, колик и др.) е *удобно за приложение състояние*, придадено на лекарството с цел постигане на необходимия ефект. Взаимната връзка между лекарствената форма като сложна физико-химическа структура и организма като сложна биологична макроструктура е предмет на **биофармацията**.

Лекарственият препарат представлява *лекарството в определена форма – твърда (таблетки, прахчета и др.), течна (разтвори, микстури, капки и др.) мека (унгвенти, свецички и др.), газообразна*. За получаване на лекарствени препарати често се използват различни **дроги** (*лекарствени суровини*), най-често от растителен произход, но също така от животински и минерален произход. Различните видове дроги са предмет на фармакогнозията, представляваща основна фармацевтична дисциплина.

Растителните дроги са части (органи) от висши или низши (напр. *Secale cornutum* – ръжено рогче, Agar-Agar – морско водорасло, хранителна среда за микроорганизми) растения. При висшите растения се използват надземни (листа, цветове, плодове, семена, стръкове, кори) и подземни (корени, коренища, грудки) органи например *Flores Crataegi* – цветове от глог, *Flores Rosae* – цветове от роза, *Flores Chamomillae* – цветове от лайка, *Flores Tiliae* – цветове от липа, *Folia Digitalis lanatae* – листа от вълнест напръстник (фиг. 1), *Folia Cotini* – листа от смрадлика, *Folia Menthae* – листа от мента, *Folia Salviae* – листа от градински чай, *Herba Adonis vernalis* – стрък от горицвет, *Herba Hyperici* – стрък от жълт кантарион, *Herba Convallariae majalis* – стрък от момина сълза, *Semen Lini* – ленено семе, *Semen Cydoniae* – семена от дюля, *Fructus Cynosbati* – плод от шипка, *Cortex Chinae* – кора от хининово дърво, *Cortex Quercus* – кора от дъб, *Radix Althaeae* – корен от ружа, *Radix Belladonnae* – корен от лудо биле, *Radix Primulae* – корен от иглика, *Radix Rubiae* – корен от брош, *Radix et rhizoma Valerianae* – корен и коренище от валериана.

Към **животинските дроги** се отнасят: *Adeps suillus* – пречистена свинска мас, *Cetaceum* – китова мас, *Cebum bovinum* – говежда мас, *Cera* – восък, *Lanolin* – овча мас и други, към **минералните дроги** – *Natrii chloridum*, *Sulfur* и др.

В зависимост от технологията на получаване, стандартизацията и ефикасността могат да се обособят няколко основни групи препарати:

* **Галеновите препарати** са наречени на името на римския лекар *Claudius Galenus* (129–201 г. сл. Хр.), който пръв въвежда количествените методи при тяхното създаване. Те включват тинктури, екстракти, сиропи, спиртове, ароматни води, сапуни и др. Получават се в специално обзаведени лаборатории. **Тинктурите** (*tingo, ere* – оцветявам) са бистри течни спиртно-водни или етерни-водни извлекци от растителни дроги. Приготвят се без нагряване и отстраняване на извлекителя.

По състав са прости, получени от една дрога, и сложни – от две и повече дроги. В рецептата се означава само вида на етерните тинктури. Класическият способ за приготвяне на тинктурите е чрез накисване (мацерация) в продължение на 7 дни. Сега те се получават обикновено чрез *разтваряне на екстракти*. Често използвани са: *Tinctura anticholerica*, *Tinctura Belladonnae*, *Tinctura Valerianae*, *Tinctura Crataegi* (от глог), *Tinctura Menthae*, *Tinctura Opii* и др. **Екстрактите** са концентрирани извлеци от растителни дроги. По консистенция са течни (*Extractum fluidum*), гъсти (*Extr. spissum*), сухи (*Extr. siccum*) и др. За екстрагенти се използват вода, спирт, етер, хлороформ и други органични разтворители. В рецептата не се означава консистенцията на сухите екстракти. Най-често сухите екстракти (напр. *Extr. Belladonnae*) се включват в състава на различни лекарствени форми (капки, свещички, прахове). **Сиропите** са гъсти бистри течности със сладък вкус, съдържащи 60–65% захар. Използват се като подслаждащи средства, лечебни средства или за технологични цели. Получават се чрез разтваряне на захар в плодови сокове (*Sirupus Rubi idaei* – малинов сироп, *Sir. Cerasi* – вишнев сироп) и чрез смесване на обикновен сироп (*Sir. simplex*) с различни екстракти (напр. *Sir. Althaeae*). **Медицинските спиртове** са най-често течни етанолови извлеци от растителни дроги, напр. *Spiritus Lavandulae*, *Sp. camphoratus*, *Sp. Sinapis*. Към **ароматните води** принадлежат: *Aqua Rosae*, *Aqua Menthae*, *Aqua Laurocerasi* – вода от лавровишна.

* **Неогаленовите препарати** са значително *по-добре стандартизирани* в сравнение с галеновите и най-често представляват *максимално пречистени фитопрепарати* (Maraslavin®, Омнорон® и др.). Например фитопрепаратът Омнорон® е стандартизиран по отношение на алкалоида морфин, чието съдържане в него е 50%.

* **Специалитети** са преобладаващата част от съвременните лекарства (*съдържат едно или повече чисти химически вещества*). Специалитетите от растителен произход съдържат алкалоиди (морфин, атропин, пилокарпин, галантамин, кофеин, хинидин, резерпин, тубокурарин), гликозиди (вкл. сърдечни – дигитоксин, дигоксин), биофлавоноиди (рутин, кверцетин, нарингин, хесперидин, хиперозид), витамини и др.

* **Биопрепарати** (пребиотици, синбиотици, ваксини, имуноглобулини, серуми, МАВ-лекарства и др.).

Лекарствени продукти

Лекарственият продукт представлява лекарството в разрешената за употреба фармацевтична форма и опаковка, придружена с листовка на български език, предназначена за пациента с основни данни за терапевтичните показания, противопоказанията, начина на приложение и нежеланите реакции на конкретното лекарство. В последните години съществува тенденция да се отрича понятието *лекарствен препарат*. В действителност пациентът купува *лекарствен продукт*, но на него му се прилага или той приема *лекарствен препарат*.

Текст 8

ДЛЪЖНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА на длъжността

ШОФЬОР НА ТОВАРЕН АВТОМОБИЛ

Клас по НКПД: 8. Оператори на машини и съоръжения и работници по монтаж на изделия

Код по НКПД: 83242006 (83242005)

I. ОСНОВНИ ДЛЪЖНОСТНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

1. Преди излизане на път извършва преглед на МПС, проверява горивото, охладителната течност, маслото, гумите, състоянието и работата на двигателя, скоростната кутия, кормилното управление, осветлението, спирачките, предния и заден мост, работата на арматурното табло, действието на контролните уреди, наличността и състоянието на инструментите и принадлежностите, закрепването на товара.

2. Получава пътен лист и разписание, заверени от ръководителя му.

3. По време на път следи за нормалната работа на двигателя, механизмите на трансмисията и спазва безопасността на движението.

4. През време на престоите проверява изправността и закрепването на ресорите, щангите и съединенията на кормилната уредба.

5. Описва в пътния лист данните за извършените курсове.

6. Проверява периодично температурата на: главините на колелата, барабаните, скоростната кутия и задния мост и налягането на гумите.

7. При продължително пътуване периодически спира и проверява състоянието на товара и автомобила и при поява на неизправности или повреди взема мерки за тяхното отстраняване.

8. След завръщане в гаража зарежда МПС с гориво, почиства и измива МПС и го представя на механика.

9. Изпълнява и други конкретно възложени задачи, свързани с изпълняваната длъжност.

II. ОСНОВНИ ОТГОВОРНОСТИ, ПРИСЪЩИ ЗА ДЛЪЖНОСТТА

1. Отговаря за правилната експлоатация на автомобила и опазването на товарите.

2. Носи отговорност за настъпили вреди от виновно причинени автопроизшествия или неопазване на товарите.

III. ОРГАНИЗАЦИОННИ ВРЪЗКИ И ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

1. Длъжността е пряко подчинена на управителя на обекта.
2. При изпълнение на длъжността се осъществяват организационни връзки и взаимоотношения с автомонтърите и товаро-разтоварните работници.
3. Осъществява контакти с ръководители и специалисти от други предприятия и организации по линия на транспортираните товари.

IV. НЕОБХОДИМА КОМПЕТЕНТНОСТ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЛЪЖНОСТТА

- 1.Трябва да знае:
  - а) нормативните актове и вътрешните инструкции, свързани със Закона за движение по пътищата, устройството на МПС и изискванията на производителя за неговата експлоатация;
  - б) реда и изискванията за извършване на ремонтни работи на МПС;
  - в) нормативните изисквания за безопасност на труда при превоз на товари и противопожарна безопасност.

V. ИЗИСКВАНИЯ ЗА ЗАЕМАНЕ НА ДЛЪЖНОСТТА

1. Образование: средно.
2. Друга квалификация: свидетелство за правоспособност за управление на съответното МПС.
3. Професионален опит: над 1 година трудов стаж по специалността, а при липса на такъв – трудов договор със срок за изпитване.

Текст 9

Информационен лист за безопасност

С цел всички потребители на химични вещества в самостоятелен вид, в състава на препарати или в изделия да имат необходимите данни за безопасна употреба, е необходимо веществата да бъдат придружени от Информационен Лист за Безопасност /ИЛБ/. Това трябва да даде възможност на работодателя да определи дали опасни химични вещества присъстват на работното място и да оцени риска за здравето и безопасността на работещите, произтичащи от тяхната употреба. Когато ИЛБ не се изисква, трябва да бъде предоставена друга съответна информация, която да даде възможност на потребителите надолу по веригата да идентифицират и приложат подходящи мерки за управление на риска.

Кога се изисква ИЛБ?

Доставчик на вещество или препарат трябва да предостави безплатно информационния лист за безопасност на хартиен или електронен носител:

* когато вещество или препарат отговаря на критериите за класифициране като опасно в съответствие с директиви 67/548/ЕЕС или 1999/45/ЕСЗ;

* когато веществото е устойчиво, биоакмулативно и токсично (PBT) или високо устойчиво и високо биоакмулативно (vPvB), в съответствие с критериите, определени в Приложение XIII на Регламента REACH;

* когато веществото присъства в списъка на кандидати за евентуално включване в Приложение XIV на Регламента REACH (вещества, предмет на разрешаване).

Това трябва да се осъществи път не по-късно от датата на първата доставка, съгласно новия **Регламент (ЕО) № 1272/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 г. относно класифицирането, етикетиранието и опаковането на вещества и смеси (CLP)**.

Доставчикът също така трябва да предаде информационен лист за безопасност, когато препаратът не отговаря на критериите за класифициране като опасен, но съдържа:

* поне едно вещество, представляващо опасност за здравето на човека или околната среда в индивидуална концентрация $\geq 1\%$ тегловни проценти за препарати, които не са в газообразно състояние и $\geq 0,2\%$ обемни проценти за препарати в газообразно състояние;

* поне едно вещество, което е устойчиво, биоакмулативно и токсично (PBT) или високо устойчиво и високо биоакмулативно (vPvB), в съответствие с критериите, определени в Приложение XIII на Регламента REACH в индивидуална концентрация $\geq 0,1\%$ тегловни проценти за препарати, които не са в газообразно състояние;

* вещество, присъстващо в списъка с кандидати за евентуално включване в Приложение XIV на Регламента REACH (вещества, предмет на одобрение) в индивидуална концентрация $\geq 0,1\%$ тегловни проценти за препарати, които не са в газообразно състояние;

* вещество, за което има ограничение за експозиция на работното място в Общността.

Забележка:

Освен ако не е изискан от потребител надолу по веригата или дистрибутор, информационният лист за безопасност не се предоставя, когато опасните вещества или препарати, предлагани или продавани в обществото, са с предоставена достатъчна информация, с цел да бъде осигурено на потребителите вземане на необходимите мерки по отношение на предпазване на здравето на човека, безопасността и околната среда.

Какво съдържа ИЛБ?

Информационният лист за безопасност се изготвя съгласно Приложение II на Регламента REACH и съдържа следните 16 заглавия:

1. Наименование на веществото/препарата и фирмата/предприятието
  - 1.1. Наименование на веществото или препарата
  - 1.2. Употреба на веществото/препарата
  - 1.3. Наименование на фирмата/предприятието
  - 1.4. Телефон за спешни случаи

Национален токсикологичен информационен център,

Многопрофилна болница за активно лечение и спешна медицина „Н.И.Пирогов“

Телефон за спешни случаи / факс: +359 2 9154 409

E-mail: poison_centre@mail.orbitel.bg

<http://www.pirogov.bg>

2. Описание на опасностите
3. Състав/информация за съставките
4. Мерки за оказване на първа помощ
5. Противопожарни мерки
6. Мерки при аварийно изпускане
7. Работа с веществото/препарата и съхранение
  - 7.1. Работа с веществото/препарата
  - 7.2. Съхранение
  - 7.3. Специфична употреба(и)

8. Контрол на експозицията/лични предпазни средства
  - 8.1. Гранични стойности на експозиция
  - 8.2. Контрол на експозицията
    - 8.2.1. Контрол на експозиция в работна среда
    - 8.2.2. Контрол на експозицията на околната среда
9. Физични и химични свойства
  - 9.1. Обща информация
  - 9.2. Важна информацията за здравето, безопасността и околната среда
  - 9.3. Друга информация
10. Стабилност и реактивоспособност
  - 10.1. Условия, които трябва да се избягват
  - 10.2. Материали, които трябва да се избягват
  - 10.3. Опасни продукти на разпадане
11. Токсикологична информация
12. Информация за околната среда
  - 12.1. Екотоксичност
  - 12.2. Подвижност
  - 12.3. Устойчивост и разградимост
  - 12.4. Биоакмулираща способност
  - 12.5. Резултати от оценката на РВТ
  - 12.6. Други неблагоприятни въздействия
13. Обезвреждане на отпадъци
14. Информация за транспортиране
15. Информация съгласно действащата нормативна уредба
16. Друга информация

Как да четем информационния лист за безопасност?

Там където докладът за безопасност е представен като част от процедурата по регистрация, съответните сценарии за експозиция (за идентифицирани употреби) трябва да бъдат посочени в Приложение на информационния лист за безопасност. Информационният лист за безопасност трябва да бъде предоставен на официалния език на страната-членка, където веществото или препаратът се пуска на пазара, освен в случаите при които съответната страна-членка изрично не изисква друго. Доставчиците трябва да **актуализират** информационния лист за безопасност без забавяне в следните случаи:

* веднага след като имат на разположение нова информация, засягаща мерките за управление на риска или опасностите;

* когато е дадена или отказано разрешение;

* когато е наложено ограничение.

Новата версия, определена като „Ревизия: (дата)“, трябва да бъде осигурена безплатно на хартиен носител или в електронен вид на всички предишни получатели, на които е доставяно в рамките на предходните 12 месеца. Всички актуализации след регистрацията на веществото трябва да включват регистрационния номер.

Информация за веществата или препаратите, за които не се изисква ИЛБ.

Всеки доставчик на вещество в самостоятелен вид или под формата на препарат, който не трябва да предава информационен лист за безопасност, следва да осигури на получателя следната информация:

- * да посочи дали веществото е предмет на разрешение и подробности за това дали е дадена или отказана разрешение в тази верига за доставки;
- * подробности за която и да е наложена ограничение;
- * всякаква друга налична и подходяща информация за веществото, необходима да се осигурят идентифициране и прилагане на подходящи мерки за управление на риска. Това включва специфични условия, посочени от регистранта в неговото регистрационно досие, които са му позволили провеждането на някои изпитвания, изискани съгласно разпоредбите на Регламента REACH;
- * регистрационният номер(а), ако са налични, за всяко вещество, за което е разпространена информация по гореспоменатите точки.

Тази информация трябва да бъде предадена безплатно на хартиен носител или в електронен вид и трябва да бъде актуализирана толкова често, колкото е необходимо според същата процедура, като тази, отнасяща се за информационния лист за безопасност.

Информация за вещества в изделия

Всеки доставчик на изделие, съдържащо вещество от списъка с кандидати за евентуално включване в Приложение XIV на Регламента REACH (вещества, предмет на разрешаване), в концентрация над 0,1 % тегловни проценти, трябва да осигури на получателя на изделие достатъчно информация (най-малко името на веществото), за да позволи безопасна употреба на изделието.

Съответната информация трябва да бъде осигурена безплатно на потребителя при поискване, в рамките на 45 дни от получаване на искането.

Преход между досегашното законодателство за класифициране, опаковане и етикетирание и Регламент CLP

До 1 декември 2010 г. - когато веществата се класифицират съгласно CLP Регламента, тази класификация може да се добави в ИЛБ заедно с класификацията по Директива 67/548/ЕИО.

От 1 декември 2010 г. до 1 юни 2015 г. ИЛБ трябва да съдържат както класификацията по Директива 67/548/ЕИО, така и тази по CLP Регламента.

До 1 юни 2015 г. - когато смесите/препаратите се класифицират съгласно CLP

Регламента, тази класификация може да се добави в ИЛБ заедно с класификацията съгласно Директива 1999/45/ЕО. Въпреки това, до 1 юни 2015 г., когато вещества или смеси се класифицират и етикетират съгласно CLP Регламента, тази класификация се включва в информационния лист за безопасност заедно с класификацията съгласно съответно Директиви 67/548/ЕИО и 1999/45/ЕО, за веществото, сместа и нейните съставки.

Ръководство за изготвяне на информационен лист за безопасност съгласно REACH

Регламент (ЕО) 453/2010, изменящ Приложение II на REACH по отношение на информационните листове за безопасност

Текст 10

Декларация-образец от подпис на управител на ООД

ОБРАЗЕЦ от подпис

на ....., ЕГН: ....., притежаващ л.к.

No. ...., изд. на ..... от .....

управител на

..... ООД

Долуподписаният ....., ЕГН .....,

лична карта номер ..... издадена от МВР гр. .... на ..... Г.,

живуц в гр/с. ...., ул. ....

.....

ДЕКЛАРИРАМ:

1. Съгласен съм да изпълнявам функциите управител на гореспоменатото дружест во при спазване на закона и дружествения договор;

2. Като управител на „.....”ООД ще се подписвам по следния начин:

_____

/...../

Подпис:.....

Текст 11

Дружествен договор на ООД

ДРУЖЕСТВЕН ДОГОВОР
НА

.....
/името на дружеството/

Днес, ... 201... г., в гр. ....,

1. ...., ЕГН ....., лична карта номер .....

издадена от МВР гр. .... на ..... г. Живуц в гр. ....

....., ул. ....

.....

2. ...., ЕГН ....., лична карта номер .....

издадена от МВР гр. .... на ..... г. живущ в гр. ....

..., ул. ....

наричани по-нататък **“СЪДРУЖНИЦИ”**,
склучиха този договор в съответствие с разпоредбите на Търговския закон, както следва:

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1 (1) Страните учредяват с настоящия договор дружество с ограничена отговорност – ООД /наричано по-долу за краткост „дружество“/ като юридическо лице по правото на Република България.

(2) Дружеството се създава въз основа на Чл. 63 и сл., Член 113 и сл. от ТЗ

(3) Настоящия договор представлява едновременно и устав на дружеството. При тълкуването на устава трябва да се търси волята на страните и целта на тълкуваната разпоредба.

ФИРМА, СЕДАЛИЩЕ И АДРЕС НА УПРАВЛЕНИЕ

Чл. 2. (1) Фирменото наименование на дружеството е „.....“ ООД, което се изписва и на латиница /транслитерация/ : „.....“.Ltd.

(2) Фирменото наименование на дружеството и адреса на управлението му се посочват във всички негови документи.

Чл. 3. (1) Седалището на дружеството е в гр. ....

(2) Адресът на управление на дружеството е в гр. ...., ул. ....

ПРЕДМЕТ НА ДЕЙНОСТ

Чл. 4. (1) Дружеството има следния предмет на дейност:

.....
.....

(2) Дружеството може да открива клонове и представителства и да участва в дружества с местни и чуждестранни лица в страната и в чужбина.

СРОК

Чл. 5. Дружеството се образува за неопределен срок.

КАПИТАЛ

Чл. 6. (1) Капиталът на дружеството е в размер на 5 000 (пет хиляди) лева, разпределен в 50 (петдесет) дяла, всеки един с номинална стойност 100 (сто) лева.

(2) Капиталът на дружеството е внесен изцяло.

ДЯЛОВЕ

Чл. 7. Съдружниците участват в капитала на дружеството с дялове, както следва:

1. .... – 25 (двадесет и пет) дяла по 100 лева, или общо 2500 (две хиляди петстотин) лева, представляващи 50 % от капитала на дружеството

2. .... - 25 (двадесет и пет) дяла по 100 лева, или общо 2500 (две хиляди петстотин) лева, представляващи 50 % от капитала на дружеството

Чл. 8. Към момента на подаване на заявлението за вписване на този дружествен договор в търговския регистър е внесен пълният размер на капитала.

УПРАВЛЕНИЕ И ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО

Чл. 9. (1) Органи на дружеството са:

1. общо събрание;

2. управителят

(2) Управителят може да не е съдружник.

Чл. 10. (1) Общото събрание се състои от съдружниците.

(2) Управителят участва в заседанията на общото събрание със съвещателен глас, ако не е съдружници.

Чл. 11. (1) Общото събрание:

1. изменя и допълва дружествения договор;

2. приема и изключва съдружници, дава съгласие за прехвърляне на дружествен дял на нов член;

3. приема годишния отчет и баланса, разпределя печалбата и взема решение за нейното изплащане;

4. взема решения за намаляване и увеличаване на капитала;

5. избира управителя, определя възнаграждението им и ги освобождава от отговорност;

6. взема решения за откриване и закриване на клонове и за участие в други дружества;

7. взема решения за придобиване и отчуждаване на недвижими имоти и вещи права върху тях;

8. взема решения за предявяване на иски на дружеството срещу управителите и назначава представител за водене на процеси срещу тях;

9. взема решения за допълнителни парични вноски;

10. взема решения за преобразуване, прекратяване и ликвидация на дружеството.

(2) Всеки съдружник има толкова гласа в общото събрание, колкото е неговият дял в капитала.

(3) Решенията по точки 1, 2, и 4 на ал.1 се вземат с единодушие от всички съдружници. Изключваният съдружник не гласува. Останалите решения се вземат с мнозинство повече от 1/2 от капитала.

(4) Съдружниците могат да гласуват чрез представител само при изрично писмено пълномощно освен за съдружници – юридически лица и законни представители.

Чл. 12. (1) Общото събрание се свиква от управителя най-малко веднъж годишно.

(2) Управителят е длъжен да свика общото събрание и по писмено искане на съдружниците с дялове над 1/10 от капитала. Ако управителят не свика събранието в 2-седмичен срок, съдружниците, поискали свикването имат това право.

(3) Управителят е длъжен да свика общото събрание веднага щом загубите на

дружеството надхвърлят 1/4 от капитала.

Чл. 13. (1) Общото събрание се свиква с писмена покана, получена от всеки съдружник най-малко 7 дни преди датата на заседанието, в която се посочват: датата, часа и мястото на провеждането му, и дневния ред.

(2) Заседанието на общото събрание е редовно, ако всички съдружници са поканени по реда на предходната алинея и са представени толкова от дяловете, колкото са необходими за образуване на мнозинство за вземане на решения по въпросите от дневния ред.

(3) Заседанията се ръководят от съдружник, избран с обикновено мнозинство.

(4) На заседанието се води протокол, в който се записват разискванията и решенията.

Чл. 14. (1) Общото събрание може да взема решения по нетърпящи отлагане въпроси неписъствено, ако всички съдружници са заявили писмено съгласието си за решението.

(2) Решенията на общото събрание, които се отнасят до вписванията по чл.119, ал.2 от Търговския закон, трябва да бъдат вписани в търговския регистър.

Чл. 15. Дружеството се управлява и представлява от управителя.

Чл. 16. (1) Управителят се избира от общото събрание на съдружниците за срок от три години. Той организира и ръководи дейността на дружеството съобразно закона и решенията на общото събрание.

Дружеството ще се управлява от:

1. ...., ЕГН ....., лична карта номер ..... издадена от МВР гр. .... на ..... г. Живуш в гр. ...., ул. .... И

(2) Управителят:

1. представлява дружеството пред трети лица;

2. изпълнява функциите, възложени му от общото събрание на съдружниците;

3. ръководи с грижата на добър търговец дейността на дружеството и осигурява стопанисването и опазването на неговото имущество;

4. определя и контролира разходите на дружеството и ги представя на общото събрание за одобрение;

5. сключва трудови договори с работниците и служителите в дружеството;

6. извършва и други действия, свързани с нормалното функциониране на дружеството.

Чл. 17.(1) Без съгласие на дружеството управителят няма право:

1. да извършва от свое или от чуждо име търговски сделки;
  2. да участва в събирателни или командитни дружества и в дружества с ограничена отговорност;
  3. да заема длъжност в ръководни органи на други дружества.
- (2) Ограниченията по предходната алинея се прилагат, когато се извършва дейност, сходна с тази на дружеството.
- (3) При нарушаване на задълженията по ал.1 управителя, когато не е съдружник, може да бъде уволнен без предизвестие и няма право на обезщетение. Той дължи обезщетение за причинените на дружеството вреди.

ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА СЪДРУЖНИЦИТЕ

Чл. 18. Всеки съдружник има право:

1. да участва в управлението на дружеството по реда, предвиден в този договор;
2. да бъде уведомяван за дружествените дела по всяко време, да преглежда книгата, да получава разяснения за дейността, състоянието и отчетността на дружеството от другите съдружници и от служителите в него;
3. да работи за осъществяване предмета на дейност на дружеството и да получава възнаграждение за труда си;
4. да участва в разпределението на печалбите;
5. да получи ликвидационен дял.

Чл. 19. Всеки съдружник е длъжен:

1. да внесе или изплати дяловата си вноска;
2. да изпълнява решенията на общото събрание;
3. да участва в управлението на дружеството;
4. да оказва съдействие при осъществяване на неговата дейност
5. да участва в покриване на претърпени от дружеството загуби в съответствие с дяловото си участие.

ПРЕХВЪРЛЯНЕ НА ДЯЛОВЕ

Чл. 20. (1) Дружествените дялове могат да се прехвърлят и наследяват. Прехвърлянето на дружествен дял от един съдружник на друг се извършва свободно,

а на трети лица - при спазване на изискванията за приемане на нов съдружник.

(2) Прехвърлянето на дружествен дял се извършва с нотариално заверени подписи на договора и се вписва в търговския регистър.

(3) Правоприемникът е отговорен солидарно с праводателя си за дължимите към момента на прехвърлянето вноски срещу дела в капитала на дружеството.

(4) Разделянето на един дружествен дял се допуска само със съгласието на съдружниците.

ПРИЕМАНЕ НА НОВ СЪДРУЖНИК И ИЗКЛЮЧВАНЕ НА СЪДРУЖНИК.

Чл. 21. Нов съдружник се приема от общото събрание по негова писмена молба, в която той заявява, че приема условията на дружествения договор. Решението за приемане се отразява в търговския регистър.

Чл. 22. По решение на общото събрание новоприети съдружници могат да участват в капитала на дружеството с непарични вноски: недвижими имоти, вещни права върху такива имоти или обекти на интелектуална собственост, при спазване разпоредбите на чл.72 от Търговския закон.

Чл. 23. (1) Общото събрание може да изключи съдружник, когато:

1. не е изплатил или внесъл дела си;
2. не изпълнява решенията на общото събрание;
3. действа против интересите на дружеството.

Чл. 24. Неплащането или невнасянето на дела е основание за изключване на съдружник от дружеството. Съдружник, който не е изплатил или внесъл в определения срок дела си, дължи законна лихва и обезщетение за превишаващите вреди.

(2) В случаите на чл. 23, ал.1, т.1, общото събрание може да даде допълнителен срок за издължаване, след изтичането на който съдружникът се смята за изключен. Той губи правото си върху направените вноски. Управителят уведомя-ва писмено съдружника за решението на общото събрание.

(3) В случаите по чл. 23, ал.1 точки 2 и 3 съдружникът може да бъде изключен след писмено предупреждение.

ДРУЖЕСТВЕНИ КНИГИ

Чл. 25. (1) Дружеството води:

1. книга за дяловете - в нея се вписват размерите на дяловете на всеки съдружник,

направените вноски и всички промени по тях;

2. протоколна книга за решенията на общото събрание.

(2) Управителите отговарят за редовното водене и правилното съхранение на дружествените книги.

УВЕЛИЧАВАНЕ И НАМАЛЯВАНЕ НА КАПИТАЛА

Чл. 26. Увеличаването на капитала се извършва чрез:

1. увеличаване на дяловете;

2. записване на нови дялове;

3. приемане на нови съдружници.

(2) Съдружниците могат да увеличават дяловете си, съразмерно с притежаваните при увеличаването на капитала на дружеството.

Чл. 27. Капиталът може да бъде намален до определения в чл.117, ал.1 от ТЗ минимален размер с решение за изменение на дружествения договор при спазване изисквания на чл.150 и чл.151 от Търговския закон.

БАЛАНС, ПЕЧАЛБИ И ЗАГУБИ

Чл. 28. (1) Отчетният период за стопанската дейност на дружеството за-почва на 1 януари и завършва на 31 декември на текущата година. По изключение, първата стопанска година на дружеството започва от деня на учредяването и завършва на 31 декември.

(2) В края на всяка стопанска година управителят съставя подробен опис на имуществото и баланс за стопанската дейност на дружеството.

(3) Балансът, заедно с доклада на управителя, се представя на общото събрание на съдружниците.

(4) Годишният счетоводен отчет на дружеството се проверява от един проверител - дипломиран експерт-счетоводител, избран от общото събрание на съдружниците преди изтичането на календарната година.

Чл. 29. (1) Печалбата на дружеството се разпределя по решение на общото събрание.

(2) Загубите на дружеството се покриват от допълнителни вноски на съдружниците, определени от общото събрание, и внесени по реда, определен от Търговския закон.

Чл. 30. Съдружниците не могат да искат дяловете си, докато дружеството съществува. Те имат право само на част от печалбата, съразмерно с дяловете си.

ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПАРИЧНИ ВНОСКИ

Чл. 31. (1) При временна необходимост от парични средства или за покриване на загуби, по решение на общото събрание, съдружниците могат да бъдат задължени да направят допълнителни парични вноски в определен срок. Допълнителните вноски следва да са съразмерни на дела в капитала на всеки съдружник.

(2) Допълнителните парични вноски не се отразяват в капитала на дружеството.

(3) Общото събрание определя размера и начина на плащане на лихвите по направените от съдружниците допълнителни вноски.

(4) За невнасяне на допълнителните вноски в определения срок съдружниците отговарят като за невнасяне на дялове.

ПРЕКРАТЯВАНЕ НА УЧАСТИЕТО В ДРУЖЕСТВОТО

Чл. 32. (1) Участието на съдружника се прекратява:

1. при смърт или поставяне под пълно запрещение;
2. при изключване;
3. при обявяване в несъстоятелност.

(2) Съдружникът може да прекрати участието си в дружеството с писмено предизвестие, направено най-малко 3 месеца преди датата на прекратяването.

(3) Имуществените последици се уреждат въз основа на счетоводен баланс към края на месеца, през който е настъпило прекратяването.

ПРЕКРАТЯВАНЕ И ЛИКВИДАЦИЯ НА ДРУЖЕСТВОТО

Чл. 33. Дружеството се прекратява:

1. по решение на съдружниците, взето с мнозинство 2/3 от капитала;
2. чрез сливане или вливане в акционерно или друго дружество с ограничена отговорност;
3. при обявяване в несъстоятелност;
4. по решение на съда в предвидените в Търговския закон случаи.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Чл. 34. Всички спорове между съдружниците или между дружеството и съдружниците, свързани с тълкуването или изпълнението на дружествения договор

се решават чрез преговори, а ако не бъде постигнато съгласие - от Софийския градски съд.

Чл. 35. За неуредените в този договор въпроси се прилагат разпоредбите на Търговския закон.

Чл. 36. Този договор е съставен в 4 еднообразни екземпляра – един за вписване в търговския регистър, един за архива на дружеството и по един за всеки от съдружниците.

СЪДРУЖНИЦИ:

- 1) ....
- 2) ....

Текст 12

ДОГОВОР ЗА НАЕМ НА НЕДВИЖИМ ИМОТ

Днес,.....201... год. в гр. София, на основание Закона за задълженията и договорите, се сключи настоящият договор за наем между:

1. ....

/ име, презиме и фамилия/

Л. К. №....., изд. на.....от.....

ЕГН:.....,собственик на имот в гр.....

Нотариален акт №:....., том....., нотариално дело №.....,

наричан накратко НАЕМОДАТЕЛ и

2.....

/ име, презиме и фамилия/

л. к.№.....,изд. на.....от.....

л. к.№....., ЕГН:.....,

наричан накратко НАЕМАТЕЛ

СТРАНИТЕ СЕ СПОРАЗУМЯХА ЗА СЛЕДНОТО :

I. ПРЕДМЕТ НА ДОГОВОРА

Чл. 1. НАЕМОДАТЕЛЯТ предоставя на НАЕМАТЕЛЯ за временно и възмездно ползване собствения си недвижим имот, а имен но:.....

Чл. 2. Отдаваният под наем имот ще се ползва за.....

II. НАЕМНА ЦЕНА И СРОК НА ДОГОВОРА

Чл. 3. НАЕМАТЕЛЯТ заплаща на НАЕМОДАТЕЛЯ или упълномощено от него лице месечен наем в размер на .....

Чл. 4. Настоящият договор се сключва за срок от ....., считано от .....

Чл.5. Заплащането ще се извърши по следния начин:.....

При закъснение на плащането с повече от.....дни договорът се прекратява по вина на НАЕМАТЕЛЯ. Плащането на наема се оформя с разписка.

III. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА СТРАНИТЕ

Чл. 6. НАЕМОДАТЕЛЯТ отдава под наем на НАЕМАТЕЛЯ описания по-горе недвижим имот в състоянието, в което се намира, за ползване, съобразно условията на настоящия договор.

Чл. 7. НАЕМОДАТЕЛЯТ има прво да получава договорената наемна цена при уговорените в чл. 3 и чл. 5 на настоящия договор условия.

Чл. 8. НАЕМАТЕЛЯТ е длъжен да ползва наемания имот само за уговорените цели.

Чл. 9. НАЕМАТЕЛЯТ е длъжен да плаща определената наемна цена при уговорените в настоящия договор условия.

Чл. 10. НАЕМАТЕЛЯТ няма право да преотдава имота на трети лица.

Чл. 11. НАЕМАТЕЛЯТ е длъжен да заплаща в срок по реда на съответните служби консумативните разходи за ел. енергия, отопление, топла и студена вода, телефонен пост ..... При подписване на договора наемателят депозира сума в размер на .....на НАЕМОДАТЕЛЯ.

Чл. 12. НАЕМАТЕЛЯТ е длъжен да заплаща за своя сметка разходите по всички поправки, отнасящи се до повреди, които се дължат на обикновено ползване на имота. Поправките на всички други повреди, ако не са виновно причинени от НАЕМАТЕЛЯ, са за сметка на НАЕМОДАТЕЛЯ.

Чл. 13. НАЕМАТЕЛЯТ извършва текущи ремонти на наемания апартамент, ако е необходимо за своя сметка.

Чл. 14. НАЕМАТЕЛЯТ има право да извършва трайни подобрения и реконструкции в наетия имот само след изрично писмено съгласие на НАЕМОДАТЕЛЯ, като при даване на съгласие се определя допълнително споразумение между страните дали разходите, извършени от НАЕМАТЕЛЯ, ще се приспадат от наема или не. След изтичане на срока на договора трайните подобрения остават в полза на НАЕМОДАТЕЛЯ.

Чл. 15 НАЕМАТЕЛЯТ се задължава да уведомява незабавно НАЕМОДАТЕЛЯ за повреди и посегателства, извършени върху наемания имот.

Чл. 16 НАЕМАТЕЛЯТ е длъжен при прекратяване на договора да върне имота в добро състояние и да заплати причинените по негова вина щети, ако има такива.

Чл. 17. През време на ползване на имота НАЕМАТЕЛЯТ полага грижите на добър стопанин, съобразявайки се с добрите нрави и спокойствието на живущите и вътрешния ред на сградата, противопожарните и хигиенни правила и изискванията на общинските и други служби.

IV. ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ДОГОВОРА, НЕУСТОЙКИ

Чл.18. Настоящият договор се прекратява с изтичане на срока или по взаимно съгласие.

Чл.19. След изтичане на наемния срок договорът може да бъде продължен при същите или други условия с изрично писмено съгласие на страните .....преди изтичане срока на договора.

Чл.20. В случай, че една от страните реши да прекрати договора преди изтичане на неговия срок, то тя е длъжна да предупреди другата страна най-малко ..... месеца преди това, в противен случай дължи неустойка в размер на.....

Чл.21. При изтичане на договора и при прекратяване и напускане на НАЕМАТЕЛЯ, последният се задължава да заплати всички консумативни разходи съгласно чл. 11 за времето на пребиваване в наетия имот. След изплащането им НАЕМОДАТЕЛЯТ е длъжен да възстанови депозиранията сума по чл. 11. Ако НАЕМАТЕЛЯТ не изплати задълженията си по изплащане на консумативните разходи НАЕМОДАТЕЛЯТ разполага с капарираната сума по изплащането им и представя на НАЕМАТЕЛЯ разписки за направените разходи.

V. ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Чл.22. Изменение и допълнение на договора се прави само в писмена форма.

Чл.23. За неуредените в настоящия договор въпроси се прилагат разпоредбите на действащата законодателна уредба и добрите нрави.

Чл. 24. Страните на настоящия договор решават възникналите между тях спорове по споразумение. Ако това е невъзможно – по съдебен ред.

VI. ДОПЪЛНИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Настоящият договор за наем се състави в два еднообразни екземпляра, по един за всяка една от страните.

НАЕМОДАТЕЛ:.....

НАЕМАТЕЛ:.....

Текст 13

Декларация по чл. 141, ал. 8 от Търговския закон

ДЕКЛАРАЦИЯ по чл.141 ал. 8 от Търговския закон

Долуподписаният ....., ЕГН ....., лична карта №, ..., издадена на ..... Г. от ....., в качеството си на законен представител на ....., със седалище и адрес на управление: ....., наричано по-долу за краткост „Дружеството“ с настоящето

ДЕКЛАРИРАМ

1. Не съм обявен в несъстоятелност, не съм бил управител, член на управителен или контролен орган на дружество, прекратено поради несъстоятелност през последните две години, предхождащи датата на решението за обявяване на несъстоятелността, при което са останали неудовлетворени кредитори.
2. Не съм бил управител, член на управителен или контролен орган на дружество, за което е било установено с влязло в сила наказателно постановление неизпълнение на задължения по създаване и съхраняване на определените му нива от запаси по Закона за запасите от нефт и нефтопродукти.

Дата:

Декларатор:

Трите имена

Текст 14

КОДЕКС на труда

Глава трета

СИНДИКАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ И ОРГАНИЗАЦИИ НА РАБОТОДАТЕЛИТЕ

(Загл. изм. – ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Самостоятелност

Чл. 33. (Изм. – Д В, бр. 100 от 1992 г.) (1) Синдикалните организации и организациите на работодателите имат право в рамките на закона сами да изработват и приемат свои устави и правила за работа, свободно да избират свои органи и представители, да организират своето управление, както и да приемат програми за дейността си.

(2) Синдикалните организации и организациите на работодателите свободно определят своите функции и ги осъществяват в съответствие с техните устави и закона.

Представителни организации на работниците и служителите

Чл. 34. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., нов, бр. 25 от 2001 г.) За представителни организации на работниците и служителите на национално равнище се признават организациите, които имат:

1. най-малко 50 хиляди членове;
2. (изм. – ДВ, бр. 120 от 2002 г.) най-малко по 50 организации с не по-малко от 5 членове в повече от половината отрасли, определени от Министерския съвет в съответствие с Националната класификация на икономическите дейности;
3. местни органи в повече от половината общини в страната и национален ръководен орган;
4. качеството на юридическо лице, придобито по реда на чл. 49.

Представителни организации на работодателите

Чл. 35. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., нов, бр. 25 от 2001 г.) За представителни организации на работодателите на национално равнище се признават организациите, които имат:

1. най-малко 500 членове, всеки от които има не по-малко от 20 души работници и служители;
2. (изм. - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) организации с не по-малко от 10 членове в повече от една пета от отраслите, определени от Министерския съвет в съответствие с Националната класификация на икономическите дейности;

3. местни органи в повече от една пета от общините в страната и национален ръководен орган;

4. качеството на юридическо лице, придобито по реда на чл. 49.

Признаване на представителни организации

Чл. 36. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., нов, бр. 25 от 2001 г.) (1) Министерският съвет определя реда за установяване наличието на критериите за представителност по чл. 34 и 35.

(2) Организациите на работниците и служителите и на работодателите се признават за представителни на национално равнище по тяхно искане от Министерския съвет. Министерският съвет се произнася с решение в тримесечен срок от постъпването на редовно направеното искане от заинтересуваната организация.

(3) Отказът на Министерския съвет да признае за представителна организация на работниците и служителите или на работодателите се мотивира и съобщава на заинтересуваната организация в 7-дневен срок от приемането му. Заинтересуваната организация може да обжалва отказа пред Върховния административен съд.

(4) За представителни се признават и всички поделения на организации, признати за представителни на национално равнище.

Проверка на изискванията за представителност

Чл. 36а. (Нов - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) (1) На всеки три години след признаването им по чл. 36, ал. 2 организациите на работниците и служителите и на работодателите установяват представителността си по реда, предвиден в чл. 36.

(2) Министерският съвет по своя инициатива или по предложение на Националния съвет за тристранно сътрудничество може да извършва проверка на изискванията за представителност на организациите на работниците и служителите и на работодателите по чл. 34 и 35.

(3) В зависимост от резултатите от проверката Министерският съвет приема решение, с което може:

1. да откаже признаването за представителни на организации на работниците и служителите или на работодателите;

2. да потвърди тяхната представителност по реда на чл. 36, ал. 1 и 2.

(4) Отказът по ал. 3, т. 1 може да бъде обжалван по реда на чл. 36.

Участие в подготовката на вътрешни актове на предприятието

Чл. 37. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Органите на синдикалните организации в предприятието имат право да участвуват в подготовката на проектите на всички вътрешни правилници и наредби, които се отнасят до трудовите отношения, за което работодателят задължително ги поканва.

Глава пета

ВЪЗНИКВАНЕ И ИЗМЕНЕНИЕ НА ТРУДОВОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ

Раздел I

Трудов договор

Сключване

Чл. 61. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Доп. - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) Трудовият договор се сключва между работника или служителя и работодателя преди постъпването на работа.

(2) За длъжности, определени в закон или в акт на Министерския съвет, трудовият договор се сключва от по-горестоящия спрямо работодателя орган. В тези случаи трудовото правоотношение се създава с предприятието, в което е съответната длъжност.

(3) Трудов договор може да се сключи и с група от лица - непосредствено или чрез упълномощен от тях представител. В този случай за работодателя и за всяко лице от групата възникват същите права и задължения, както ако договорът би бил сключен с всяко едно от тях.

Форма

Чл. 62. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., изм. и доп., бр. 2 от 1996 г.) (1) Трудовият договор се сключва в писмена форма.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 120 от 2002 г.).

(3) (Нова - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) В тридневен срок от сключването или изменението на трудовия договор и в седемдневен срок от неговото прекратяване, работодателят е длъжен да изпрати уведомление за това до съответното териториално поделение на Националния осигурителен институт.

(4) (Нова - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) Данните, които се съдържат в уведомлението, и редът за неговото изпращане се определят с наредба на министъра на труда и социалната политика, съгласувана с управителя на Националния осигурителен институт и председателя на Националния статистически институт.

(5) (Предишна ал. 3 - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) При сключването на трудовия договор работодателят запознава работника или служителя с трудовите задължения, които произтичат от заеманата длъжност или изпълняваната работа.

(6) (Предишна ал. 4 - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) Документите, които са необходими за сключване на трудовия договор, се определят от министъра на труда и социалната политика.

Начало на изпълнението

(Загл. изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 63. (1) (Нова - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) Работодателят е длъжен да предостави на работника или служителя преди постъпването му на работа екземпляр от сключения трудов договор, подписан от двете страни, и копие от уведомлението по чл. 62, ал. 3, заверено от териториалното поделение на Националния осигурителен институт.

(2) (Нова - ДВ, бр. 120 от 2002 г.) Работодателят няма право да допуска до работа работника или служителя, преди да му предостави документите по ал. 1.

(3) (Отм., предишна ал. 2, изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 1, изм., бр. 120 от 2002 г.) Работникът или служителят е длъжен да постъпи на работа в едноседмичен срок от получаването на документите по ал. 1, освен ако страните са уговорили друг срок. Ако работникът или служителят не постъпи на работа в този срок, трудовото правоотношение се смята за невъзникнало, освен ако това се дължи на независещи от него причини, за които той е уведомил работодателя до изтичането на срока.

(4) (Предишна ал. 3, доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 2, бр. 120 от 2002 г.) Изпълнението на задълженията по трудовия договор започва с постъпването на работника или служителя на работа, което се удостоверява писмено.

Чл. 64. (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., отм., бр. 100 от 1992 г.).

Чл. 65. (Отм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г.).

Съдържание

Чл. 66. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) С трудовия договор се определят мястото и характерът на работата и трудовото възнаграждение на работника или служителя.

(2) С трудовия договор могат да се уговарят и други условия, свързани с предоставянето на работната сила, които не са уредени с повелителни разпоредби на закона, както и условия, които са по-благоприятни за работника или служителя от установените с колективния трудов договор.

(3) За място на работата се смята седалището на предприятието, с което е сключен трудовият договор, доколкото друго не е уговорено или не следва от характера на работата.

Времетраене

Чл. 67. (1) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Трудовият договор може да бъде сключен:

1. за неопределено време;
2. като срочен трудов договор.

(2) Трудовият договор се смята сключен за неопределено време, ако изрично не е уговорено друго.

(3) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Трудовият договор за неопределено време

не може да се превръща в договор за определен срок, освен при изричното желание на работника или служителя, изразено писмено.

Срочни трудови договори

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 68. (1) (Предишен текст на чл. 68 - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Срочен трудов договор се сключва:

1. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) за определен срок, който не може да бъде по-дълъг от 3 години доколкото в закон или в акт на Министерския съвет не е предвидено друго;

2. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) до завършване на определена работа;

3. за заместване на работник или служител, който отсъства от работа;

4. (отм., предишна т. 5, изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) за работа на длъжност, която се заема с конкурс - за времето, докато бъде заета въз основа на конкурс;

5. (нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) за определен мандат, когато такъв е установен за съответния орган.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Срочен трудов договор по ал. 1, т. 1 се сключва за изпълнение на временни, сезонни или краткотрайни работи и дейности, както и с новопостъпващи работници и служители в обявени в несъстоятелност или в ликвидация предприятия.

(3) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) По изключение срочен трудов договор по ал. 1, т. 1 за срок най-малко една година може да се сключва за работи и дейности, които нямат временен, сезонен или краткотраен характер. Такъв трудов договор може да се сключи и за по-кратък срок по писмено искане на работника или служителя. В тези случаи срочният трудов договор по ал. 1, т. 1 със същия работник или служител за същата работа може да се сключва повторно само веднъж за срок най-малко една година.

(4) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Трудов договор по ал. 1, т. 1, сключен в нарушение на ал. 2 и 3, се смята за сключен за неопределено време.

Превръщане на срочния трудов договор в договор за неопределено време

Чл. 69. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Трудовият договор, сключен за определен срок, се превръща в договор за неопределено време, ако работникът или служителят продължи да работи след изтичане на уговорения срок 5 или повече работни дни без писмено възражение от страна на работодателя и длъжността е свободна.

(2) Предходната алинея се прилага и при срочния трудов договор за заместване на отсъстващ работник или служител, ако трудовият договор със замествания се прекрати през време на заместването.

Трудов договор със срок за изпитване

Чл. 70. (1) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Когато работата изисква да се провери годността на работника или служителя да я изпълнява, окончателното приемане на работа може да се предшества от договор със срок за изпитване до 6 месеца. Такъв договор може да се сключи и когато работникът или служителят желае да провери дали работата е подходяща за него.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) В договора по ал. 1 се посочва в чия полза е уговорен срокът за изпитване. Ако това не е посочено в договора, приема се, че срокът за изпитване е уговорен в полза и на двете страни.

(3) (Предишна ал. 2 - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) През време на изпитването страните имат всички права и задължения както при окончателен трудов договор.

(4) (Доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 3, бр. 25 от 2001 г.) В срока за изпитването не се включва времето, през което работникът или служителят е бил в законоустановен отпуск или по други уважителни причини не е изпълнявал работата, за която е сключен договорът.

(5) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) За една и съща работа с един и същ работник или служител в едно и също предприятие трудов договор със срок за изпитване може да се сключва само веднъж.

Прекратяване на договора със срок за изпитване

Чл. 71. (1) До изтичане на срока за изпитване страната, в чиято полза е уговорен, може да прекрати договора без предизвестие.

(2) Трудовият договор се смята за окончателно сключен, ако не бъде прекратен по предходната алинея до изтичане на срока за изпитване.

(3) (Отм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г.).

Чл. 72. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., отм., бр. 25 от 2001 г.).

Чл. 73. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.).

Недействителност

Чл. 74. (1) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Трудов договор, който противоречи на закона или на колективен трудов договор или ги заобикаля, е недействителен.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Трудовият договор се обявява за недействителен от съда по реда на глава осемнадесета. В случаите, когато трудовият договор е недействителен поради приемането на работа на работник или служител, който не е навършил допустимата по този кодекс възраст, недействителността се обявява от инспекцията по труда.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) В случаите, когато контролен или друг компетентен орган сметне, че трудовият договор е недействителен на някое от основанията, посочени в ал. 1, той незабавно сезира съда, за да се произнесе по действителността на трудовия договор.

(4) По реда на ал. 2, изр. 1 могат да се обявяват за недействителни и само

отделни клаузи на трудовия договор. Вместо тях за трудовия договор се прилагат съответните повелителни разпоредби на закона или предвиденото в колективния трудов договор.

(5) Страните не могат да се позовават на недействителност на трудовия договор или на отделни негови клаузи, докато тя не бъде обявена и решението за обявяването ѝ не бъде връчено на страните.

(6) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Недействителността не се обявява, ако недостатъкът на трудовия договор отпадне или бъде отстранен. Работодателят не може да се позове на недостатък на трудовия договор, който може да се отстрани.

(7) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) При обявяване на недействителността на трудовия договор не се прилагат разпоредбите на чл. 333.

Отношения между страните при недействителен трудов договор

Чл. 75. (1) Когато трудовият договор бъде обявен за недействителен и работникът или служителът е действувал добросъвестно при сключването му, отношенията между страните по договора до момента на обявяване на неговата недействителност се уреждат както при действителен трудов договор.

(2) Предходната алинея се прилага и в случаите, когато са обявени за недействителни отделни клаузи на трудовия договор.

Приложимост на разпоредбите за недействителност на трудовия договор

Чл. 76. Правилата относно недействителността на трудовия договор се прилагат съответно и при другите основания за възникване на трудовото правоотношение.

Раздел II

(Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Устройване на работа на младите специалисти

Чл. 77 - 82. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.).

Раздел III

Избор

Постъпване на работа въз основа на избор

Чл. 83. (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., бр. 100 от 1992 г.) (1) Длъжностите, които се заемат въз основа на избор, се установяват в закон, в акт на Министерския съвет или в устав.

(2) Избор се произвежда за заемане на длъжност, която е свободна или предстои да бъде освободена, както и при продължително отсъствие на лицето, което я заема. Срокът, за който се избира лицето, е не по-дълъг от 5 години.

Поставяне на кандидатури за изборна длъжност

Чл. 84. (Отм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., нов, бр. 100 от 1992 г.) (1) Кандидатурите за заемане на изборна длъжност се поставят от органи и лица, определени в закон, в акт на Министерския съвет или в устав. За заемане на изборна длъжност кандидатът може и сам да постави кандидатурата си.

(2) За една изборна длъжност могат да бъдат посочвани или да кандидатствуват неограничен брой кандидати.

(3) Изборът се произвежда, след като кандидатът даде писмено съгласието си.

(4) Избор се произвежда и тогава, когато за длъжността кандидатства само едно лице.

Произвеждане на избор

Чл. 85. (1) (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., бр. 100 от 1992 г.) Изборът се произвежда от изборително тяло, установено в закон, в акт на Министерския съвет или в устав.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Избор се произвежда, когато присъствуват повече от половината от лицата, които имат право да гласуват.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г.) Гласуването е явно освен ако органът, който избира, реши да бъде тайно.

(4) Кандидатите за изборната длъжност, които са членове на изборителното тяло, не се вземат предвид при изчисляване броя на присъстващите по ал. 2 и не гласуват.

(5) За заемането на всяка длъжност се гласува отделно.

(6) (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., бр. 100 от 1992 г.) За избран се смята кандидатът, получил най-много гласове, но не по-малко от половината гласове от участвувалите в гласуването.

Възникване на трудовото правоотношение

Чл. 86. (1) Трудовото правоотношение възниква от обявяване на кандидата за избран.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Избраното лице е длъжно да постъпи на работа в 2-седмичен срок от получаването на съобщението за резултата от избора. При уважителни причини този срок е до 3 месеца.

(3) Изпълнението на задълженията по трудовото правоотношение започва с постъпването на избраното лице на работа.

(4) Трудовото правоотношение, възникнало от избор, остава в сила и след изтичане на установения срок до избирането на друго лице за длъжността.

(5) Когато при новия избор е избрано същото лице, трудовото правоотношение с него продължава за нов срок.

(6) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Когато изборът е приключил, без да бъде избран някой от кандидатите, трудовото правоотношение с лицето, заемащо длъжността, за която се произвежда изборът, продължава до успешното приключване на следващия избор.

(7) Трудовото правоотношение с избраното лице, което не постъпи на работа в срока по ал. 2, се смята за невъзникнало.

Спорове за законосъобразност на избора

Чл. 87. (1) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Споровете за законосъобразност на избора се разглеждат от районния съд по молба на всеки кандидат или на работодателя в 2-седмичен срок от получаването на съобщението за резултата.

(2) В случаите, когато съдът установи, че изборът е законосъобразен, той го потвърждава и трудовото правоотношение възниква от избора, а когато установи, че изборът е незаконосъобразен - го отменя и се произвежда нов избор.

Прилагане на други разпоредби за избора

(Загл. изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 88. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Неуредените в този раздел въпроси се уреждат в съответния закон, в акт на Министерския съвет или в устава, който предвижда заемането на определени длъжности въз основа на избор.

(2) Разпоредбите на този раздел се прилагат, доколкото в закон, в акт на Министерския съвет или в устав не е предвидено друго.

ОСНОВНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА СТРАНИТЕ ПО ТРУДОВОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ

Съдържание на трудовото правоотношение

Чл. 124. По трудовото правоотношение работникът или служителът е длъжен да изпълнява работата, за която се е уговорил, и да спазва установената трудова дисциплина, а работодателят - да осигури на работника или служителя условия за изпълнение на работата и да му плаща възнаграждение за извършената работа.

Задължение за добросъвестно изпълнение

Чл. 125. Работникът или служителът трябва да изпълнява трудовите си задължения точно и добросъвестно.

Задължения при изпълнение на възложената работа

Чл. 126. При изпълнение на работата, за която се е уговорил, работникът или служителът е длъжен:

1. да се явява навреме на работа и да бъде на работното си място до края на работното време;
2. да се явява на работа в състояние, което му позволява да изпълнява възложените задачи и да не употребява през работното време алкохол или друго упойващо вещество;
3. да използва цялото работно време за изпълнение на възложената работа;
4. да изпълнява работата си в изискуемото се количество и качество;
5. да спазва техническите и технологическите правила;
6. да спазва правилата за здравословни и безопасни условия на труд;
7. да изпълнява законните нареждания на работодателя;
8. да пази грижливо имуществото, което му е поверено или с което е в досег при изпълнение на възложената му работа, както и да пести суровините, материалите, енергията, паричните и другите средства, които му се предоставят за изпълнение на трудовите задължения;
9. (изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) да бъде лоялен към работодателя, като не злоупотребява с неговото доверие и не разпространява поверителни за него сведения, както и да пази доброто име на предприятието;
10. да спазва вътрешните правила, приети в предприятието, и да не пречи на другите работници и служители да изпълняват трудовите си задължения;
11. да съгласува работата си с останалите работници и служители и да им оказва помощ в съответствие с указанията на работодателя;
12. (нова - ДВ, бр. 95 от 2003 г.) да уведоми работодателя за наличие на несъвместимост с изпълняваната работа, когато по време на осъществяването ѝ за него възникне някое от основанията за недопустимост по чл. 107а, ал. 1;
13. (предишна т. 12 - ДВ, бр. 95 от 2003 г.) да изпълнява и всички други задължения, които произтичат от нормативен акт, от колективен трудов договор, от трудовия договор и от характера на работата.

Задължения на работодателя за осигуряване на условия за работа

Чл. 127. (1) (Предишен текст на чл. 127 - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работодателят е длъжен да осигури на работника или служителя нормални условия за изпълнение на работата по трудовото правоотношение, за която се е уговорил, като му осигури:

1. работата, която е определена при възникване на трудовото правоотношение;
2. работно място и условия в съответствие с характера на работата;
3. здравословни и безопасни условия за труд;

4. (нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) кратка характеристика или описание на работата;

5. (предишна т. 4, изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) указания за реда и начина на изпълнение на трудовите задължения и упражняване на трудовите права, включително запознаване с правилата за вътрешния трудов ред и с правилата за здравословни и безопасни условия на труд.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работодателят е длъжен да пази достойнството на работника или служителя по време на изпълнение на работата по трудовото правоотношение.

Задължение на работодателя за плащане на трудово възнаграждение

Чл. 128. Работодателят е длъжен да плаща в установените срокове на работника или служителя уговореното трудово възнаграждение за извършената работа.

Задължение на работодателя да осигури работника или служителя

Чл. 129. Работодателят е длъжен да осигури работника или служителя за всички осигурителни социални рискове съгласно условия и по ред, установени в отделен закон.

Право на информация

Чл. 130. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., нов, бр. 25 от 2001 г.) (1) Работникът или служителят има право на своевременна, достоверна и разбираема информация за икономическото и финансовото състояние на работодателя, което е от значение за трудовите му права и задължения.

(2) Работодателят е длъжен да представя на работника или служителя необходимата писмена информация при всяко изменение на трудовото правоотношение.

(3) Работникът или служителят има право да изисква от работодателя обективна и справедлива характеристика за професионалните си качества и резултатите от трудовата си дейност, или обективна и справедлива препоръка при кандидатстване за работа при друг работодател.

Право на информация в случаи на масово уволнение

Чл. 130а. (Нов - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) (1) В случай, че работодателят има намерение да извърши масово уволнение, той трябва своевременно да информира представителите на работниците и служителите по ред и по начин, установени в колективния трудов договор.

(2) В случаите по ал. 1 работодателят следва да им предостави информация за:

1. причините за планираното уволнение;
2. броя и категорията на работниците и на служителите, които ще бъдат

уволнени;

3. периода, през който трябва да се извършат уволненията;
4. предвидените критерии за подбора на работниците и на служителите, които ще бъдат уволнени.

Чл. 131 - 135. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.).

Глава седма

РАБОТНО ВРЕМЕ И ПОЧИВКИ

Раздел I

Редовно работно време

Нормална продължителност на работното време

Чл. 136. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работната седмица е петдневна с нормална продължителност на седмичното работно време до 40 часа.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(3) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Нормалната продължителност на работното време през деня е до 8 часа.

(4) (Доп. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Нормалната продължителност на работното време по предходните алинеи не може да бъде удължавана, освен в случаите и по реда, предвидени в този кодекс.

(5) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

Удължаване на работното време

Чл. 136а. (Нов - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) (1) По производствени причини работодателят може с писмена заповед да удължава работното време през едни работни дни и да го компенсира чрез съответното му намаляване през други след предварителна консултация с представителите на работниците и служителите, доколкото в колективен трудов договор не е предвидено друго. За удължаването на работното време работодателят е длъжен да уведоми предварително инспекцията по труда.

(2) Продължителността на удължения работен ден при условията по ал. 1 не може да надвишава 10 часа, а за работниците и служителите с намалено работно време - до 1 час над намаленото им работно време. Работодателят е длъжен да води специална книга за отчитане удължаването, съответно компенсирането на работното време.

(3) Удължаването на работното време по ал. 1 и 2 се допуска за срок до 60 работни дни през една календарна година, но за не повече от 20 работни дни последователно.

(4) В случаите по ал. 1 работодателят е длъжен да компенсира удължаването на работното време чрез съответното му намаляване в срок до 4 месеца за всеки удължен работен ден. Когато работодателят не компенсира удължаването на работното време в посочения срок, работникът или служителят има право сам да определи времето, през което ще се компенсира удължаването на работното време чрез съответното му намаляване, като уведоми за това работодателя писмено поне две седмици предварително.

(5) При прекратяването на трудовото правоотношение преди компенсирането по ал. 4 разликата до нормалния работен ден се заплаща като извънреден труд.

(6) За работниците и служителите по чл. 147 удължаване на работното време се допуска при условията на този член за полагане на извънреден труд.

Намалено работно време

Чл. 137. (1) (Предишен текст на чл. 137 - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Намалено работно време се установява за:

1. (изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работници или служители, които работят във вредни за здравето условия или извършват работа при специфични условия по решение на Министерския съвет;

2. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работници или служители, ненавършили 18 години.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., нова, бр. 25 от 2001 г.) Право на намалено работно време по ал. 1, т. 1 имат работниците и служителите, които работят в съответните условия не по-малко от половината от законоустановеното работно време.

(3) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) При намаляването на работното време по ал. 1 и 2 не се намаляват трудовото възнаграждение и другите права на работника или служителя по трудовото правоотношение.

Непълно работно време

Чл. 138. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Предишен текст на чл. 138 - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Страните по трудовия договор могат да уговорят работа за част от законоустановеното работно време (непълно работно време). В тези случаи те определят продължителността и разпределението на работното време.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) При намаляване обема на работа работодателят може да установи едностранно за период от три месеца в една година непълно работно време за работниците и служителите в предприятието или негово звено след предварително съгласуване с представители на работниците и служителите.

(3) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Продължителността на работното време по ал. 2 не може да бъде по-малка от половината от законоустановената за периода на изчисляване на работното време.

Разпределение на работното време

Чл. 139. (1) Разпределението на работното време се установява в правилника за вътрешния трудов ред на предприятието.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) В предприятията, в които организацията на труда позволява това, може да се установява работно време с променливи граници. Времето, през което работникът или служителят трябва задължително да бъде на работа в предприятието, както и начинът за неговото отчитане се определят от работодателя. Извън времето на задължителното присъствие работникът или служителят сам определя началото на работното си време.

(3) В зависимост от характера на труда и организацията на работата работният ден може да бъде разделен на две или три части.

(4) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., бр. 25 от 2001 г.) За някои категории работници и служители поради особения характер на работата им работодателят след консултации с представителите на работниците и служителите, доколкото в колективния трудов договор не е предвидено друго може да установява ненормиран работен ден. Работниците и служителите с ненормиран работен ден са длъжни при необходимост да изпълняват трудовите си задължения и след изтичането на редовното работно време. Работата над редовното работно време в работни дни се компенсира с допълнителен платен годишен отпуск, а работата в почивни и празнични дни - с увеличено възнаграждение за извънреден труд.

(5) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) За някои категории работници и служители поради особения характер на работата им може да бъде установявано задължение да дежурят или да бъдат на разположение на работодателя през определено време от денонощието. Категориите работници и служители, максималната продължителност на времето и редът за отчитането му се определят от министъра на труда и социалната политика.

Нощен труд

Чл. 140. (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Нормалната продължителност на седмичното работно време през нощта при 5-дневна работна седмица е до 35 часа. Нормалната продължителност на работното време през нощта при 5-дневна работна седмица е до 7 часа.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Нощен е трудът, който се полага от 22,00 ч. до 06,00 ч., а за непълнолетни работници и служители - от 20,00 ч. до 06,00 ч.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Работодателят е длъжен да осигурява на работниците и служителите топла храна, ободряващи напитки и други облекчаващи условия за ефективно полагане на нощния труд.

(4) Нощният труд е забранен за:

1. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работници и служители, които не са навършили 18-годишна възраст;

2. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) бременни работнички и служителки и майки с деца до 3-годишна възраст;

3. майки с деца от 3- до 6-годишна възраст, както и майки, които се грижат за деца-инвалиди независимо от възрастта им освен с тяхно съгласие;

4. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) трудоустроени работници и служители освен с тяхно съгласие и ако това не се отразява неблагоприятно на здравето им съгласно заключение на здравните органи;

5. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работници и служители, които продължават образованието си без откъсване от производството, освен с тяхно съгласие.

Работа на смени

Чл. 141. (1) Когато характерът на производствения процес налага, работата в предприятието се организира на две или повече смени.

(2) Работната смяна е смесена, когато включва дневен и нощен труд. Смесена работна смяна с 4 и повече часа нощен труд се смята за нощна и има продължителност на нощна смяна, а с по-малко от 4 часа нощен труд се смята за дневна и има продължителност на дневна смяна.

(3) Редуването на смените в предприятието се определя в правилника за вътрешния трудов ред.

(4) Работните смени на работниците и служителите, които продължават образованието си без откъсване от производството, както и на учащите се, които работят през свободното от учение време, се определят в зависимост от организацията на учебния процес.

(5) Забранява се възлагането на работа през две последователни работни смени.

(6) При производства с непрекъсваем процес на работа работникът или служителят не може да преустановява работата си до идването на сменящия го работник или служител без разрешение на непосредствения ръководител. В тези случаи непосредственият ръководител е длъжен да вземе необходимите мерки за идването на сменящ работник или служител.

Отчитане на работното време

Чл. 142. (1) Работното време се изчислява в работни дни - подневно.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., бр. 25 от 2001 г.) Работодателят може да установява сумирано изчисляване на работното време - седмично, месечно или за друг календарен период, който не може да бъде повече от 4 месеца.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Не се допуска сумирано изчисляване на работното време за работниците и служителите с ненормиран работен ден.

(4) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Максималната продължителност на работна смяна при сумирано изчисляване на работното време може да бъде до 12 часа, а за работниците и служителите с намалено работно време - до 1 час над намаленото им работно време.

Раздел III

Почивки

Почивки в работния ден

Чл. 151. (1) Работното време на работника или служителя се прекъсва с една или няколко почивки. Работодателят осигурява на работника или служителя почивка за хранене, която не може да бъде по-малко от 30 минути.

(2) Почивките не се включват в работното време.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) В производства с непрекъсваем процес на работа и в предприятия, в които се работи непрекъснато, работодателят осигурява на работника или служителя време за хранене през работното време.

Междудневна почивка

Чл. 152. Работникът или служителят има право на непрекъснатата междудневна почивка, която не може да бъде по-малко от 12 часа.

Седмична почивка

Чл. 153. (1) При петдневна работна седмица работникът или служителят има право на седмична почивка в размер на два последователни дни, от които единият е по начало в неделя. В тези случаи на работника или служителя се осигурява най-малко 48 часа непрекъснатата седмична почивка.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) При сумирано изчисляване на работното време, при работа в производства с непрекъсваем процес и при промяна на смените непрекъснатата седмична почивка е не по-малко от 24 часа.

Празнични дни

Чл. 154. (1) (Доп. - ДВ, бр. 6 от 1988 г., изм., бр. 30 от 1990 г., бр. 27 от 1991 г., бр. 104 от 1991 г., доп., бр. 88 от 1992 г., изм., бр. 2 от 1996 г., доп., бр. 22 от 1998 г., бр. 56 от 1998 г., бр. 108 от 1998 г.) Официални празници са: 1 януари - Нова година; 3 март - Ден на Освобождението на България от османско иго - национален празник; 1 май - Ден на труда и на международната работническа солидарност; 6 май - Гергьовден, Ден на храбростта и Българската армия; 24 май - Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост; 6 септември - Ден на Съединението; 22 септември - Ден на Независимостта на България; 1 ноември - Ден на народните будители - неприсъствен за всички учебни заведения; 24 декември - Бъдни вечер, 25 и 26 декември - Рождество Христово; Великден - два дни (неделя и понеделник), които в съответната година са определени за празнуването му.

(2) Министерският съвет може да обявява и други дни еднократно за официални празници, дни за чествуване на определени професии, както и да размества почивните дни през годината.

Глава осма

ОТПУСКИ

Раздел I

Видове отпуски

Основен и удължен платен годишен отпуск

(Загл. изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 155. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Всеки работник или служител, който има най-малко 8 месеца трудов стаж, придобива право на платен годишен отпуск.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Размерът на основния платен годишен отпуск е не по-малко от 20 работни дни.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Някои категории работници и служители в зависимост от особеностите на работата имат право на удължен платен годишен отпуск, в който е включен отпускът по ал. 2. Категориите работници и служители и минималният размер на този отпуск се определят от Министерския съвет.

Допълнителен платен годишен отпуск

Чл. 156. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) При условията на чл. 155, ал. 1 работникът или служителът има право на допълнителен платен годишен отпуск:

1. за работа във вредни за здравето условия или за работа при специфични условия - не по-малко от 5 работни дни;
2. за работа при ненормиран работен ден - не по-малко от 5 работни дни.

Уговаряне на по-големи размери на отпуските

Чл. 156а. (Нов - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) По-големи размери на отпуските по чл. 155 и 156 могат да се уговорят в колективен трудов договор, както и между страните по трудовото правоотношение.

Отпуск за изпълнение на граждански и обществени задължения

Чл. 157. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Работодателят е длъжен да освобождава от работа работника или служителя:

1. при встъпване в брак - 2 работни дни;
2. при кръводаряване - за деня на прегледа и кръводаряването, както и 1 ден след него;
3. (изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) при смърт на родител, дете, съпруг, брат, сестра и родител на другия съпруг или други роднини по права линия - 2 работни дни;
4. (изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) когато е призован в съд или от други органи като страна, свидетел или вещо лице;

5. за участие в заседания като член на представителен държавен орган или съдебен заседател;

6. когато е отправено предизвестие от работодателя за прекратяване на трудовото правоотношение - по 1 час дневно за дните на предизвестиято. От това право не може да се ползува работник или служител, който работи 7 или по-малко часове;

7. (нова - ДВ, бр. 87 от 1995 г., отм., бр. 25 от 2001 г.).

(2) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 133 от 1998 г., изм., бр. 25 от 2001 г.) През време на отпуските по ал. 1 на работника или служителя се изплаща възнаграждение, както следва:

1. по т. 1 - 3 - според предвиденото в колективния трудов договор или по споразумение между работника или служителя и работодателя;

2. по т. 6 - от работодателя в размера по чл. 177;

3. в останалите случаи - според предвиденото в специалните закони.

Отпуск през време на учебно-мобилизационно мероприятие

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 158. (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) (1) При повикване на учебно-мобилизационно мероприятие работникът или служителят се смята в служебен отпуск през време на мероприятиято, включително деня на отиването и връщането.

(2) Ако учебно-мобилизационното мероприятие продължава 15 и повече дни, работникът или служителят има право на 2 календарни дни платен отпуск преди заминаването и 2 дни след завръщането, които не се включват в платения годишен отпуск.

(3) През време на учебно-мобилизационното мероприятие и на отпуск по предходната алинея на работника или служителя се заплаща възнаграждение за сметка на бюджета на Министерството на отбраната.

Отпуск на синдикални дейци

Чл. 159. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) За осъществяване на синдикална дейност нещатаните членове на централни, отраслови и териториални ръководства на синдикалните организации, както и нещатаните председатели на синдикалните ръководства в предприятията имат право на платен отпуск в размери, установени в колективния трудов договор, но не по-малко от 25 часа за една календарна година.

(2) Отпускът по предходната алинея се заплаща съгласно чл. 177 и не може да се компенсира с парично обезщетение.

(3) Времето на ползуване на отпуска по ал. 1 се определя от съответния синдикален деец, за което той своевременно уведомява работодателя. Времето и продължителността на използвания отпуск се отчитат в специална книга при работодателя.

(4) Отпускът по ал. 1 не може да бъде отлаган за следваща календарна година.

Неплатен отпуск

Чл. 160. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Работодателят по искане на работника или служителя може да му разреши неплатен отпуск независимо от това, дали е ползвал или не платения си годишен отпуск и независимо от продължителността на трудовия му стаж.

(2) Неплатеният отпуск до 30 работни дни в една календарна година се признава за трудов стаж, а над 30 работни дни - само ако това е предвидено в този кодекс, в друг закон или в акт на Министерския съвет.

Служебни и творчески отпуски

Чл. 161. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) На работника или служителя може да се разрешава платен или неплатен служебен или творчески отпуск при условия и по ред, установени в колективен трудов договор или в споразумение между страните по трудовото правоотношение.

(2) Ако друго не е уговорено в колективен трудов договор, щатните изборни синдикални дейци се считат в неплатен отпуск за времето, докато заемат съответната синдикална длъжност.

Отпуск при временна неработоспособност

Чл. 162. (1) Работникът или служителят има право на отпуск при временна неработоспособност поради общо заболяване или професионална болест, трудова злополука, за санаторно-курортно лечение и при належащ медицински преглед или изследване, карантина, отстраняване от работа по предписание на здравните органи, гледане на болен или на карантиниран член от семейството, належащо придружаване на болен член от семейството за медицински преглед, изследване или лечение, както и за гледане на здраво дете, върнато от детско заведение поради карантина в заведението или на детето.

(2) Отпуските по предходната алинея се разрешават от здравните органи.

(3) За времето на отпуск поради временна неработоспособност на работника или служителя се изплаща парично обезщетение в срокове и размери, определени от отделен закон.

Отпуск поради бременност, раждане и осиновяване

Чл. 163. (1) (Изм. - ДВ, бр. 110 от 1999 г.) Работничката или служителката има право на отпуск поради бременност и раждане в размер 135 дни за всяко дете, от които 45 дни преди раждането.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(3) Когато поради неточно предвиждане на здравните органи раждането стане преди изтичане на 45 дни от започване ползването на отпуска, остатъкът до 45 дни се ползува след раждането.

(4) Когато детето е родено мъртво, почине или е дадено в детско заведение на пълна държавна издръжка или за осиновяване, майката има право на отпуск до изтичане на 42 дни от раждането. Ако работоспособността на майката вследствие на раждането не е възстановена след 42-ия ден, този отпуск се продължава по преценка на здравните органи до възстановяване на нейната работоспособност. До изтичане на срока по ал. 1 този отпуск се заплаща като отпуск за бременност и раждане.

(5) Когато детето бъде дадено за осиновяване, бъде настанено в детско заведение на пълна държавна издръжка или почине след 42-ия ден от раждането, отпускът по ал. 1 се прекратява от следващия ден. В тези случаи, ако работоспособността на майката вследствие раждането не е възстановена, се прилагат изречения 2 и 3 на предходната алинея.

(6) Работничка или служителка, която осинови дете, има право на отпуск по ал. 1 в размер на разликата от възрастта на детето в деня на предаването му за осиновяване до изтичане срока на полагащия се отпуск за раждане според поредността на живите деца на осиновителката.

(7) През време на отпуска по предходните алинеи на работничката или служителката се изплаща парично обезщетение при условия и в размери, определени в отделен закон. При определяне размера на отпуска се вземат предвид живите деца, родени или осиновени от майката, която ползува отпуска.

Отпуск за отглеждане на дете до 2-годишна възраст

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 164. (1) След използване на отпуска поради бременност, раждане или осиновяване, ако детето не е настанено в детско заведение, работничката или служителката има право на допълнителен отпуск за отглеждане на първо, второ и трето дете до навършване на 2-годишната му възраст и 6 месеца за всяко следващо дете.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(3) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Отпускът по ал. 1 със съгласието на майката (осиновителката) се разрешава на бащата (осиновителя) или на един от техните родители, когато работят по трудово правоотношение.

(4) През време на отпуск по предходните алинеи на майката (осиновителката) или на лицето, което е поело отглеждането на детето, се заплаща парично обезщетение при условия и в размери, определени в отделен закон. Времето, през което се ползува отпускът, се признава за трудов стаж.

(5) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 25 от 2001 г., изм., бр. 1 от 2002 г., в сила от 1.01.2002 г.) В случаите, когато не се ползува отпуск по ал. 1 или лицето, което ползува такъв отпуск, прекъсне неговото ползуване, на майката (осиновителката), ако работи по трудово правоотношение, се изплаща парично обезщетение от Държавното обществено осигуряване.

Отпуск за отглеждане на дете до 3-годишна възраст

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 165. (1) След използването на отпуска по ал. 1 на предходния член работничката или служителката при поискване има право да ползува и неплатен отпуск до навършване на 3 години на детето, ако то не е настанено в детско заведение. Със съгласието на майката този отпуск се ползува и от лицата по чл. 164, ал. 3.

(2) Времето, през което се ползува отпускът по предходната алинея, се признава за трудов стаж.

Отпуск за кърмене и хранене на малко дете

Чл. 166. (1) Работничката или служителката, която сама кърми детето си, има право на платен отпуск за кърмене до навършване на 8-месечна възраст на детето по 1 час два пъти дневно или с нейно съгласие по 2 часа наведнъж. За работничка или служителка, която работи при намален работен ден от 7 или по-малко часа, този отпуск е 1 час дневно. След навършване на 8-месечна възраст на детето този отпуск е по 1 час дневно и се разрешава на работничката или служителката по преценка на здравните органи, докато е необходимо да кърми детето.

(2) Когато работничката или служителката има близнаци или недоносено дете, размерът на отпуска по предходната алинея е 3 часа дневно до навършване на 8-месечна възраст на детето и по 2 часа - след навършване на 8-месечна възраст на детето, докато по преценка на здравните органи е необходимо да го кърми. В тези случаи, ако работничката или служителката работи при намален работен ден от 7 или по-малко часа, първоначалният размер на отпуска за кърмене на детето е 2 часа, а след 8-месечна възраст на детето - по 1 час на ден. Отпускът по тази алинея се ползува на два пъти, а със съгласието на работничката или служителката - наведнъж.

(3) Отпуск при условията и в размерите, посочени в този член, се дава и на осиновителката, и на майката на заварено дете.

(4) Отпускът по предходните алинеи се заплаща от работодателя.

Отпуск при смърт или тежко заболяване на родител

Чл. 167. (1) Когато майката (осиновителката) на дете до 3-годишна възраст почине или заболее тежко, поради което не може да се грижи за детето, съответната част от отпуските за раждане, при осиновяване и за отглеждане на малко дете се ползват от бащата (осиновителя). С негово съгласие тези отпуски могат да се ползват от един от неговите родители или от един от родителите на починалата или заболялата тежко майка (осиновителка) на детето, когато работи по трудово правоотношение.

(2) Когато починат и двамата родители на дете до 3-годишна възраст, ако детето не е настанено в детско заведение, съответната част от отпуските по предходната алинея се ползува от настойника, а с негово съгласие - от един от родителите на майката или на бащата на детето.

Платен отпуск за две и повече живи деца

Чл. 168. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Ако е уговорено в колективен трудов договор, работничка или служителка с две живи деца до 18-годишна възраст има право на два работни дни, а работничка или служителка с три или повече живи деца до 18-годишна възраст - на 4 работни дни платен отпуск за всяка календарна година. Този отпуск се ползва, когато работничката или служителката пожелае, и не може да се компенсира с парично обезщетение, освен при прекратяване на трудовото правоотношение.

(2) Работничката или служителката има право да ползува отпуска по предходната алинея включително и за календарната година, в която някое или всички деца навършват 18-годишна възраст.

(3) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(4) Ползуването на отпуска по този член може да се отлага по реда на чл. 176.

Платен отпуск за обучение

(Загл. изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 169. (1) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., изм., бр. 25 от 2001 г.) Работник или служител, който учи в средно или висше училище без откъсване от производството със съгласието на работодателя, има право на платен отпуск в размер 25 работни дни за всяка учебна година.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., бр. 25 от 2001 г.) Отпускът по ал. 1 се ползва независимо от всички останали видове отпуска. Той може да се ползва наведнъж или на части и не се предоставя на работник или служител, който повтаря учебната година по неуважителни причини.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Учащите се по ал. 1 имат право еднократно и на платен отпуск от 30 работни дни за подготовка и явяване на зрелостен или държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа, дипломен проект или дисертация.

(4) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., доп., бр. 25 от 2001 г.) За подготовка на дисертационен труд за получаване на научна степен "доктор" работниците и служителите, зачислени на задочна или на докторантура на самостоятелна подготовка, имат право еднократно на 6 месеца платен отпуск, а за подготовка на дисертационен труд за получаване на научна степен "доктор на науките" - 12 месеца. Това право се ползва със съгласието на работодателя.

(5) (Доп. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работниците и служителите, които учат във вечерни учебни заведения със съгласието на работодателя, освен тези, които работят при намален работен ден от 7 или по-малко часа, се освобождават 1 час по-рано от работа всеки учебен ден.

Отпуск за приеман изпит в учебно заведение

Чл. 170. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Когато със съгласието на работодателя работникът или служителят кандидатства в

училище, приемането в което става с изпит, работникът или служителят има право на платен отпуск, както следва:

1. при кандидатстване в средно училище - 6 работни дни;
2. при кандидатстване във висше училище или за докторантура - 12 работни дни.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Когато съгласие на работодателя не е дадено, работникът или служителят има право на неплатен отпуск в размерите по ал. 1, намалени наполовина, който се признава за трудов стаж.

(3) (Предишна ал. 2, изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Когато работникът или служителят е ползвал платения или неплатения отпуск по ал. 1 и 2, но не е бил приет в съответното учебно заведение или за докторант, за следващите години той има право на неплатен отпуск в размер, равен на половината от отпуска по ал. 1, който се признава за трудов стаж.

Неплатен отпуск на учащи се

Чл. 171. (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работниците и служителите по чл. 169, ал. 1 имат право и на неплатен отпуск в следните размери:

1. за подготовка и явяване на изпит - до 20 работни дни за учебна година;
2. (изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) за подготовка и явяване на приемане, на зрелостен или на държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа или дипломен проект в средни учебни заведения - до 30 работни дни;
3. за подготовка и явяване на държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа или на дипломен проект във висши учебни заведения - до 4 месеца;
4. за подготовка и защита на дисертация от задочни докторанти или от докторанти на самостоятелна подготовка - до 4 месеца.

(2) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Когато съгласие на работодателя не е дадено, работникът или служителят, който учи в средно или във висше училище без откъсване от производството, има право на неплатен отпуск в размерите по ал. 1, намалени наполовина.

(3) (Предишна ал. 2, изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Неплатеният отпуск по ал. 1 и 2 се признава за трудов стаж.

Ползване на отпуските от учащите се

Чл. 171а. (Нов - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Отпуските на учащите се по този раздел се ползват във време, определено от работника или служителя в зависимост от организацията на учебния процес, след писмено уведомяване на работодателя най-малко 7 дни предварително.

ЗДРАВΟΣЛОВНИ И БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУДА

Чл. 273 - 274. (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.).

Задължение за създаване на здравословни и безопасни условия на труда

Чл. 275. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Работодателят е длъжен да осигури здравословни и безопасни условия на труд, така че опасностите за живота и здравето на работника или служителя да бъдат отстранени, ограничени или намалени.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Органите на изпълнителната власт в рамките на своите правомощия осъществяват държавната политика по осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд.

Нормативни актове, единни и отраслови правила

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 276. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Министърът на труда и социалната политика самостоятелно или съвместно с други министри издава актове по осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд. При необходимост министърът на труда и социалната политика определя органите и организациите, които участват в разработването на тези актове.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Министърът на труда и социалната политика и министърът на здравеопазването самостоятелно или съвместно утвърждават единни правила за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд, които се прилагат във всички отрасли и дейности.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Министрите и другите органи на изпълнителната власт по чл. 19, ал. 4 от Закона за администрацията утвърждават отраслови правила за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд в предприятията и дейностите от съответния отрасъл.

(4) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(5) (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

(6) (Нова - ДВ, бр. 28 от 1996 г., изм., бр. 25 от 2001 г.) Заповедите за утвърждаване на правилата по ал. 2 и 3 се обнародват в "Държавен вестник", а правилата се издават от органа, който ги е утвърдил.

Правила в предприятието

(Загл. изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.)

Чл. 277. (1) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., бр. 25 от 2001 г.) Работодателят разработва и утвърждава правила за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд в предприятието, които не могат да противоречат на нормативните изисквания.

(2) (Отм., предишна ал. 3, изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Правилата по

предходната алинея се обявяват по подходящ начин на работните места.

Чл. 278. (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

Чл. 279. (Отм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.).

Чл. 280. (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., отм., бр. 25 от 2001 г.).

Инструктаж и обучение

Чл. 281. (1) (Нова - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Всички работници и служители се инструктират и обучават по безопасните методи на работа.

(2) (Доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 1, бр. 25 от 2001 г.) Работниците и служителите, работата на които е свързана с използване, обслужване и поддържане на машини и други технически съоръжения, както и работниците и служителите, заети в дейности, които създават опасност за здравето и живота им, задължително се инструктират, обучават и полагат изпит по правилата за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труда.

(3) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 2, бр. 25 от 2001 г.) Машините, другите съоръжения и технологичните процеси с повишена опасност се обслужват само от правоспособни работници и служители. Тяхната правоспособност се урежда със специални наредби. Списъкът на съоръженията и дейностите с повишена опасност се утвърждава от съответните ведомства.

(4) (Предишна ал. 3, доп. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Не се допускат на работа лица без необходимите знания и умения, които се предвиждат в правилата за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труда в предприятието.

(5) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г., предишна ал. 4, изм., бр. 25 от 2001 г.) Работодателят е длъжен да организира провеждането на периодично обучение или инструктаж на работниците и служителите по правилата за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд при условия и по ред, определени с наредба на министъра на труда и социалната политика.

ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ТРУДОВОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ

Раздел I

Прекратяване на трудовия договор

Общи основания за прекратяване на трудовия договор

(Загл. изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 325. Трудовият договор се прекратява без която и да е от страните да дължи предизвестие:

1. по взаимно съгласие на страните, изразено писмено. Страната, към която е отправено предложението, е длъжна да вземе отношение по него и да уведоми

другата страна в 7-дневен срок от получаването му. Ако тя не направи това, смята се, че предложението не е прието;

2. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) когато уволнението на работника или служителя бъде признато за незаконно или бъде възстановен на предишната му работа от съда и същият не се яви да я заеме в срока по чл. 345, ал. 1;

3. с изтичане на уговорения срок;

4. със завършване на определената работа;

5. със завръщане на замествания на работа;

6. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) когато длъжността е определена за заемане от бременна или от трудоустроен и се яви кандидат, който има право да я заеме;

7. (отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.);

8. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) с постъпване на работа на работника или служителя, който е избран или е спечелил конкурса;

9. (изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) при невъзможност на работника или служителя да изпълнява възложената му работа поради болест, довела до трайна неработоспособност (инвалидност), или по здравни противопоказания въз основа на заключение на трудово-експертната лекарска комисия. В този случай прекратяването не се допуска, ако при работодателя има друга работа, подходяща за здравното състояние на работника или служителя и той е съгласен да я заеме;

10. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) със смъртта на лицето, с което работникът или служителят е сключил трудовия договор с оглед на личността му;

11. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) със смъртта на работника или служителя;

12. (нова - ДВ, бр. 67 от 1999 г.) поради определянето на длъжността за заемане от държавен служител.

Прекратяване на трудовия договор от работника или служителя с

предизвестие

(Загл. доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 326. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) (1) Работникът или служителят може да прекрати трудовия договор, като отправи писмено предизвестие до работодателя.

(2) Срокът на предизвестие при прекратяване на безсрочен трудов договор е 30 дни, доколкото страните не са уговорили по-дълъг срок, но не повече от 3 месеца. Срокът на предизвестие при прекратяване на срочен трудов договор е 3 месеца, но не повече от остатъка от срока на договора.

(3) За работниците и служителите, които заемат материално-отчетнически длъжности, в случай че предаването на повереното имущество не може да се

извърши в 30-дневния срок по ал. 2, времето за предаване може да се удължи, но не повече от 2 месеца общо с предизвестие.

(4) Срокът на предизвестие започва да тече от следващия ден на получаването му. Предизвестие може да се оттегли, ако работникът или служителят съобщи за това преди или едновременно с получаването му. То може да се оттегли и до изтичането на срока му със съгласието на работодателя.

(5) (Отм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.).

Прекратяване на трудовия договор от работника или служителя без предизвестие

(Загл. доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.)

Чл. 327. (Доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) Работникът или служителят може да прекрати трудовия договор писмено, без предизвестие, когато:

1. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) не може да изпълнява възложената му работа поради заболяване и работодателят не му осигури друга подходяща работа съобразно предписанието на здравните органи;

2. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работодателят забави изплащането на трудовото възнаграждение или на обезщетение по този кодекс или по общественото осигуряване;

3. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работодателят промени мястото или характера на работата или уговореното трудово възнаграждение освен в случаите, когато има право да извърши такива промени, както и когато не изпълни други задължения, уговорени с трудовия договор или с колективния трудов договор, или установени с нормативен акт;

4. (изм. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) преминава на платена изборна работа или постъпва на научна работа въз основа на конкурс;

5. постъпва за отбиване на редовната си военна служба. Когато повиканият бъде отложен или освободен от редовна военна служба, трудовият му договор по негово искане се смята за непрекънат, ако в 1-месечен срок от отлагането или освобождаването му, но не по-късно от 3 месеца от напускането на работата се яви, за да я заеме отново;

6. продължава образованието си в учебно заведение на редовно обучение или постъпва на редовна докторантура;

7. (доп. - ДВ, бр. 100 от 1992 г.) работи като заместник на отсъстващ работник или служител и премине на друга работа за неопределено време;

8. е възстановен на работа по съответния ред поради признаване на уволнението за незаконно, за да заеме работата, на която е възстановен;

9. (нова - ДВ, бр. 67 от 1999 г.) постъпва на държавна служба.

Прекратяване на трудовия договор от работодателя с предизвестие

Чл. 328. (Изм. - ДВ, бр. 21 от 1990 г., бр. 100 от 1992 г.) (1) Работодателят може да прекрати трудовия договор, като отправи писмено предизвестие до работника или служителя в сроковете по чл. 326, ал. 2 в следните случаи:

1. при закриване на предприятието;
2. при закриване на част от предприятието или съкращаване на щата;
3. при намаляване на обема на работата;
4. (изм. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) при спиране на работа за повече от 15 работни дни;
5. при липса на качества на работника или служителя за ефективно изпълнение на работата;
6. когато работникът или служителят не притежава необходимото образование или професионална квалификация за изпълняваната работа;
7. при отказ на работника или служителя да последва предприятието или неговото поделение, в което работи, когато то се премества в друго населено място или местност;
8. когато заеманата от работника или служителя длъжност трябва да бъде освободена за възстановяване на незаконно уволнен работник или служител, заемал преди това същата длъжност;
9. за освобождаване на заеманата длъжност поради завръщане на работник или служител, който е предсрочно освободен или отложен от редовна военна служба и е заемал преди това същата длъжност;
10. (изм. - ДВ, бр. 2 от 1996 г., доп., бр. 28 от 1996 г., изм., бр. 25 от 2001 г.) при придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, а за професори, доценти, старши научни сътрудници I и II степен и доктори на науките - при навършване на 65-годишна възраст;
11. при промяна на изискванията за изпълнение на длъжността, ако работникът или служителят не отговаря на тях;
12. при обективна невъзможност за изпълнение на трудовия договор.

(2) (Доп. - ДВ, бр. 25 от 2001 г.) Освен в случаите по ал. 1 служителите от ръководството на предприятието могат да бъдат уволнени с предизвестие в сроковете по чл. 326, ал. 2 и поради сключването на договор за управление на предприятието. Уволнението може да бъде извършено след започване на изпълнението по договора за управление, но не по-късно от 9 месеца.

Чл. 328а. (Нов - ДВ, бр. 100 от 1992 г., отм., бр. 2 от 1996 г.).

Чл. 328б. (Нов - ДВ, бр. 100 от 1992 г., отм., бр. 2 от 1996 г.).

ТЪРГОВСКИ ЗАКОН

Глава първа

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Търговец

Чл. 1. (1) (Изм. - ДВ, бр. 83 от 1996 г.) Търговец по смисъла на този закон е всяко физическо или юридическо лице, което по занятие извършва някоя от следните сделки:

1. покупка на стоки или други вещи с цел да ги препродаде в първоначален, преработен или обработен вид;

2. продажба на стоки от собствено производство;

3. покупка на ценни книги с цел да ги продаде;

4. търговско представителство и посредничество;

5. комисионни, спедиционни и превозни сделки;

6. застрахователни сделки;

7. банкови и валутни сделки;

8. менителници, записи на заповед и чекове;

9. складови сделки;

10. лицензионни сделки;

11. стоков контрол;

12. сделки с интелектуална собственост;

13. хотелиерски, туристически, рекламни, информационни, програмни, импресарски или други услуги;

14. покупка, строеж или обзавеждане на недвижими имоти с цел продажба;

15. лизинг.

(2) Търговци са:

1. търговските дружества;

2. кооперациите с изключение на жилищностроителните кооперации.

(3) За търговец се смята и всяко лице, образувало предприятие, което по предмет и обем изисква неговите дела да се водят по търговски начин даже ако дейността му не е посочена в ал. 1.

Лица, които не са търговци

Чл. 2. Не се смятат за търговци:

1. физическите лица, занимаващи се със селскостопанска дейност;

2. занаятчиите, лицата, извършващи услуги с личен труд или упражняващи свободна професия, освен ако тяхната дейност може да се определи като предприятие по смисъла на чл. 1, ал. 3;

3. лицата, извършващи хотелиерски услуги чрез предоставяне на стаи в обитаваните от тях жилища.

Глава втора

ТЪРГОВСКИ РЕГИСТЪР

Водене на търговски регистър

Чл. 3. (1) Към окръжните съдилища се води търговски регистър, в който се вписват всички търговци и свързаните с тях обстоятелства, предвидени в този закон.

(2) В случаи, определени със закон, могат да се водят и други регистри за отделни видове търговци.

Задължение за вписване

Чл. 4. (1) Всеки търговец е длъжен да поиска да бъде вписан в търговския регистър, като заяви обстоятелствата, определени съгласно предходния член.

(2) Лицата, които са длъжни да заявят обстоятелствата, подлежащи на вписване, се определят със закон.

(3) Всяко лице, което е задължено да поиска вписване или съответно представяне на книжа или подписи, предвидени в този закон, трябва да извърши това в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството освен ако законът определя друг срок.

Глава трета

ТЪРГОВСКА ФИРМА И СЕДАЛИЩЕ

Определение

Чл. 7. (1) Фирма е наименованието, под което търговецът упражнява

занятието си и се подписва.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 103 от 1993 г.) Всяка фирма освен предписаното от закона необходимо съдържание може да включва означение за предмета на дейност, участващите лица, както и свободно избрана добавка. Фирмата трябва да отговаря на истината, да не въвежда в заблуждение и да не накърнява обществения ред и морала.

(3) (Нова - ДВ, бр. 103 от 1993 г.) Търговецът изписва фирмата си задължително на български език. Той може да я изписва допълнително и на чужд език.

Фирма на клон

Чл. 8. Фирмата на клона включва фирмата на търговеца и добавката „клон“.
Фирма при ликвидация

Чл. 9. (Доп. - ДВ, бр. 63 от 1994 г.) При обявяване на търговеца в ликвидация фирмата съдържа добавката „в ликвидация“, а при обявяване в несъстоятелност – „в несъстоятелност“.

Промяна на фирмата

Чл. 10. (1) Фирмата може да бъде променена по искане на търговеца, който я е регистрирал.

(2) Когато фирмата съдържа името на напускащ съдружник, тя може да се запази само с негово съгласие.

Исклучително право

Чл. 11. (1) Фирмата може да се употребява само от търговеца, който я е регистрирал.

(2) При използване на чужда фирма заинтересуваните лица могат да искат прекратяване на по-нататъшното ѝ използване и обезщетение за вредите.

Седалище и адрес

Чл. 12. (1) Седалището на търговеца е населеното място, където се намира управлението на дейността му.

(2) Адресът на търговеца е адресът на управлението на дейността му.

Задължение за посочване на данни

Чл. 13. (1) (Предишен текст на чл. 13 - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) Търговецът е длъжен да посочва в търговската си кореспонденция: фирмата; седалището и адреса на управлението; съда, където е регистриран; номера на регистрацията и банковата сметка. Търговецът може да посочва и адрес за съобщения.

(2) (Нова - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) В търговската кореспонденция на клона освен данните по ал. 1 за търговеца, който е открил клона, задължително се посочват

и съдът в търговския регистър, към който клонът е вписан, както и номерът на неговата регистрация.

Промяна на седалището

Чл. 14. (Изм. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) (1) Преместването на управлението на дейността на търговеца в друго населено място трябва да бъде заявено за вписване в съда, където е регистрацията на търговеца.

(2) Когато новото седалище е в района на друг съд, съдът по първоначалната регистрация на търговеца вписва промяната и изпраща служебно фирменото дело на съда по новото седалище.

(3) Съдът по новото седалище открива партида на търговеца в търговския регистър въз основа на решението по ал. 2 служебно или когато то е представено от лице, оправомощено да заяви вписването.

(4) Когато промяната на седалището подлежи на обнародване, то се извършва от съда по първоначалната регистрация на търговеца и от съда по новото седалище.

ДЯЛ ТРЕТИ

ТЪРГОВСКИ ДРУЖЕСТВА

Глава десета

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Определение

Чл. 63. (1) Търговското дружество е обединяване на две или повече лица за извършване на търговски сделки с общи средства.

(2) В предвидени от закон случаи може да се учреди дружество и от едно лице.

(3) Търговските дружества са юридически лица.

Видове търговски дружества

Чл. 64. (1) Търговските дружества са:

1. събирателното дружество;
2. командитното дружество;
3. дружеството с ограничена отговорност;
4. акционерното дружество;
5. командитното дружество с акции.

(2) Могат да се учредяват само търговските дружества, предвидени в този закон.

(3) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Търговските дружества по ал. 1, т. 1 и 2 са персонални, а тези по т. 3 - 5 - капиталови.

(4) (Предишна ал. 3, изм. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Със закон може да се предвиди, че определена дейност може да се извършва само от даден вид търговски дружества.

Участници в дружество

Чл. 65. (1) Учредителите на дружеството трябва да са дееспособни български или чуждестранни физически или юридически лица.

(2) Всяко лице може да участва в повече от едно дружество, доколкото законът не забранява това.

(3) (Нова - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) Когато търговско дружество участва в друго дружество, правата му като съдружник или едноличен собственик се упражняват от лицето, което има право да го представлява, или от изрично упълномощено лице.

Подготвителен договор за учредяване на дружество

Чл. 66. Лицата, които искат да учредят дружество, могат да уговорят действията, които трябва да извършат, за да се подготви учредяването на дружеството. При неизпълнение на задълженията по този договор страните отговарят само за причинените вреди.

Възникване на дружеството

Чл. 67. Дружеството се смята възникнало от деня на вписването му в търговския регистър. Заявлението за вписване се извършва от избрания управителен орган.

Тълкуване на устава

Чл. 68. При тълкуването на устава трябва да се търси волята на страните и целта на тълкуваната разпоредба.

Отговорност за действия на дружеството до вписването

Чл. 69. (1) Действията на учредителите, извършени от името на учредяваното дружество до деня на вписването, пораждат права и задължения за лицата, които са ги извършили. При извършването на сделките задължително се указва, че дружеството е в процес на учредяване. Лицата, сключили сделките, отговарят солидарно за поетите задължения.

(2) Когато сделката е извършена от учредителите или от упълномощено от тях лице, правата и задълженията преминават по право върху възникналото

дружество.

ДРУЖЕСТВО С ОГРАНИЧЕНА ОТГОВОРНОСТ

Раздел I Общи разпоредби Определение

Чл. 113. Дружество с ограничена отговорност може да се образува от едно или повече лица, които отговарят за задълженията на дружеството с дяловата си вноска в капитала на дружеството.

Форма на дружествения договор

Чл. 114. (1) (Нова - ДВ, бр. 103 от 1993 г.) Дружественият договор се сключва в писмена форма.

(2) (Предишен текст на чл. 114 - ДВ, бр. 103 от 1993 г.) Съдружник може да бъде представяван от пълномощник с изрично пълномощно с нотариално заверен подпис.

(3) (Нова - ДВ, бр. 103 от 1993 г.) Когато дружество с ограничена отговорност се създава от едно лице, вместо дружествен договор се съставя учредителен акт.

Съдържание на дружествения договор

Чл. 115. Дружественият договор трябва да съдържа:

1. (изм. и доп. - ДВ, бр. 124 от 1997 г.) фирмата, седалището и адреса на управление на дружеството;

2. предмета на дейност и срока на договора;

3. името, съответно фирмата на съдружниците;

4. (доп. - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) размера на капитала. Когато при учредяването не е внесен целият размер на капитала, в договора се определят сроковете и условията за внасянето му. Срокът за довносяне на целия размер на капитала не може да бъде по-дълъг от две години от вписване на дружеството, съответно от увеличаване на капитала;

5. размера на дяловете, с които съдружникът участва в капитала;

6. управлението и начина на представителство;

7. предимствата на съдружниците, ако са уговорени;

8. други права и задължения на съдружниците.

Фирма

Чл. 116. (1) Фирмата на дружеството трябва да съдържа означението "Дружество с ограничена отговорност", или съкратено "ООД".

(2) Когато капиталът принадлежи на едно лице, фирмата съдържа означението "еднолично ООД".

Капитал и дялове

Чл. 117. (1) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1997 г.) Капиталът на дружеството с ограничена отговорност не може да бъде по-малък от 5000 лв. Той се състои от дяловете на съдружниците, които не могат да бъдат по-малки от 10 лева.

(2) Сумата от дяловете трябва да бъде равна на капитала, а стойността на всеки дял трябва да бъде кратна на 100.

(3) Дяловете могат да бъдат различни по размер за отделните съдружници.

(4) Един дял може да бъде поет съвместно от няколко лица.

Раздел IX **Органи на акционерното дружество** **Видове органи**

Чл. 219. (1) (Предишен текст на чл. 219 - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) Органи на акционерното дружество са:

1. общо събрание на акционерите;
2. съвет на директорите (едностепенна система) или надзорен съвет и управителен съвет (двустепенна система).

(2) (Нова - ДВ, бр. 84 от 2000 г.) В еднолично акционерно дружество едноличният собственик на капитала решава въпросите от компетентността на общото събрание.

Подраздел I

Общо събрание на акционерите

Състав на общото събрание

Чл. 220. (1) (Доп. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Общото събрание включва акционерите с право на глас. Те участвуват в общото събрание лично или чрез представител. Член на съвета на директорите, съответно на надзорния и управителния съвет, не може да представлява акционер.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Акционерите с привилегировани акции без право на глас, както и членовете на съвета на директорите, съответно на надзорния

и управителния съвет, когато не са акционери, вземат участие в работата на общото събрание без право на глас.

(3) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Когато наетите лица в дружеството са повече от 50, те се представляват в общото събрание от едно лице с право на съвещателен глас. Техният представител има правата по чл. 224.

Компетентност

Чл. 221. Общото събрание:

1. изменя и допълва устава на дружеството;
2. увеличава и намалява капитала;
3. преобразува и прекратява дружеството;
4. (изм. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) избира и освобождава членовете на съвета на директорите, съответно на надзорния съвет;
5. (нова - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) определя възнаграждението на членовете на надзорния съвет, съответно на членовете на съвета на директорите, на които няма да бъде възложено управлението, включително правото им да получат част от печалбата на дружеството, както и да придобият акции и облигации на дружеството;
6. (предишна т. 5 - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) назначава и освобождава дипломирани експерт-счетоводители;
7. (предишна т. 6, доп. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) одобрява годишния счетоводен отчет след заверка от назначения експерт-счетоводител, взема решение за разпределяне на печалбата, за попълване на фонд "Резервен" и за изплащане на дивидент;
8. (предишна т. 7 - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) решава издаването на облигации;
9. (предишна т. 8 - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) назначава ликвидаторите при прекратяване на дружеството освен в случай на несъстоятелност;
10. (предишна т. 9 - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) освобождава от отговорност членовете на надзорния съвет, на управителния съвет и на съвета на директорите;
11. (предишна т. 10 - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) решава и други въпроси, предоставени в негова компетентност от закона и устава.

Провеждане на общо събрание

Чл. 222. (1) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Общо събрание се провежда най-малко веднъж годишно в седалището на дружеството, освен ако в устава е предвидено друго място на територията на Република България.

(2) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Първото общо събрание се провежда не по-късно от 18 месеца след учредяване на дружеството, а следващите редовни събрания - не по-късно от 6 месеца след края на отчетната година.

(3) (Нова - ДВ, бр. 84 от 2000 г., предишна ал. 2, бр. 58 от 2003 г.) В случай че загубите надхвърлят една втора от капитала, се провежда общо събрание не по-късно от три месеца от установяване на загубите.

(4) (Предишна ал. 2 - ДВ, бр. 84 от 2000 г., предишна ал. 3, бр. 58 от 2003 г.) Общото събрание избира председател и секретар на заседанието, ако в устава не е предвидено друго.

Свикване

Чл. 223. (1) (Изм. - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) Общото събрание се свиква от съвета на директорите, съответно от управителния съвет. То може да се свика и от надзорния съвет, както и по искане на акционери, които повече от три месеца притежават акции, представляващи поне 5 на сто от капитала.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 33 от 1999 г., изм. и доп., бр. 58 от 2003 г.) Ако в едномесечен срок от искането по ал. 1 на акционерите, притежаващи поне 5 на сто от капитала, то не бъде удовлетворено или ако общото събрание не бъде проведено в 3-месечен срок от заявяване на искането, окръжният съд свиква общо събрание или овластява акционерите, поискали свикването, или техен представител да свика събранието. Обстоятелството, че акциите са притежавани повече от три месеца, се установява пред съда с нотариално заверена декларация.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1997 г., бр. 84 от 2000 г.) Свикването се извършва чрез покана, обнародвана в "Държавен вестник". Ако няма издадени акции на приносител, уставът може да предвиди свикването да стане само с писмени покани.

(4) Поканата съдържа най-малко следните данни:

1. фирмата и седалището на дружеството;
2. мястото, датата и часа на събранието;
3. вида на общото събрание;
4. съобщение за формалностите, ако са предвидени в устава, които трябва да бъдат изпълнени за участие в събранието и за упражняване на правото на глас;
5. (изм. - ДВ, бр. 61 от 2002 г.) дневен ред на въпросите, предложени за обсъждане, както и конкретни предложения за решения.

(5) (Изм. - ДВ, бр. 100 от 1997 г.) Времето от обнародването до откриването на общото събрание не може да бъде по-малко от 30 дни.

Включване на въпроси в дневния ред

Чл. 223а. (Нов - ДВ, бр. 58 от 2003 г.) (1) Акционери, които повече от три месеца притежават акции, представляващи поне 5 на сто от капитала на дружеството, могат след обнародване или изпращане на поканата да включат и други въпроси в дневния ред на общото събрание.

(2) Не по-късно от 15 дни преди откриването на общото събрание лицата по ал. 1 представят в търговския регистър списък на въпросите, които ще бъдат включени в дневния ред, предложенията за решения и писмените материали, свързани с тях. По искането за представянето им съдът се произнася с определение в деня на постъпването му или най-късно на следващия работен ден.

(3) Обстоятелството, че акциите са притежавани повече от три месеца, се установява пред съда с нотариално заверена декларация.

(4) Най-късно на следващия работен ден след определението на съда по ал. 2 акционерите представят списъка от въпроси, предложенията за решения и писмените материали по седалището и адреса на управление на дружеството. Прилага се съответно и чл. 224.

ДОГОВОР ЗА ЛИЗИНГ

Определение

Чл. 342. (1) С договора за лизинг лизингодателят се задължава да предостави за ползване вещь срещу възнаграждение.

(2) С договора за финансов лизинг лизингодателят се задължава да придобие вещь от трето лице при условия, определени от лизингополучателя, и да му я предостави за ползване срещу възнаграждение.

(3) Лизингополучателят може да придобие вещта по време на договора или след изтичане на срока му.

Риск

Чл. 343. Рискът от случайното погиване или повреждане на вещта при финансов лизинг е за лизингополучателя.

Задължения на лизингодателя

Чл. 344. (1) Лизингодателят има задълженията на наемодател съгласно чл. 230 от Закона за задълженията и договорите.

(2) Лизингодателят по финансов лизинг е длъжен да прехвърли правата си срещу третото лице заедно с прехвърлянето на собствеността върху вещьта.

Задължения на лизингополучателя

Чл. 345. (1) Лизингополучателят има задълженията на наемател съгласно чл. 232 и чл. 233, ал. 2 от Закона за задълженията и договорите, както и задължението

да върне вещта след изтичане срока на договора.

(2) Разноските по поддържане на вещта са за сметка на лизингополучателя.

Сублизинг

Чл. 346. Лизингополучателят може да предостави ползването на вещта другиму със съгласието на лизингодателя.

Текст 16

ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

Глава втора ИНФОРМАЦИЯ, ПРЕДОСТАВЯНА НА ПОТРЕБИТЕЛЯ

Раздел I Общо задължение за предоставяне на информация

Чл. 4. (Изм. - ДВ, бр. 64 от 2007 г., бр. 61 от 2014 г. , в сила от 25.07.2014 г.) (1)
Преди потребителят да бъде обвързан от договор или от предложение за сключване на договор, различно от договор от разстояние или от договор извън търговския обект, търговецът е длъжен да предостави на потребителя по ясен и разбираем начин следната информация, освен ако тя е ясна от контекста или от естеството и характера на стоката или услугата:

1. основните характеристики на стоките или услугите съобразно използваното средство за комуникация и естеството на стоките или услугите, включително информация за състава, опаковката, както и инструкцията за използване, комплектовка и поддръжка;

2. името/наименованието на търговеца, седалището и адреса на управление, неговия телефонен номер, както и електронния адрес и интернет страницата, ако има такива;

3. крайната цена на стоките или услугите с включени всички данъци и такси или когато поради естеството на стоките или услугите цената не може да бъде изчислена предварително в разумни граници – начина на нейното изчисляване; когато е приложимо, в крайната цена на стоките или услугите се включват всички допълнителни разходи за транспорт, доставка или пощенски такси, а когато тези разходи не могат да бъдат изчислени предварително в разумни граници, се посочва обстоятелството, че такива допълнителни разходи могат да бъдат дължими от потребителя;

4. когато е приложимо, се посочват условията за плащане, доставка, изпълнение, датата, на която търговецът се задължава да достави стоките или да извърши услугата, и предвидените от търговеца начини за разглеждане на жалби;

5. напомняне за наличието на законова гаранция за съответствие на стоките с договора за продажба и когато е приложимо, за наличието на извънгаранционно обслужване и на търговски гаранции, ако такива са предоставени, както и условията по тях;

6. срока на договора, когато е приложимо, или в случай че договорът е безсрочен или в него е предвидена клауза за автоматично подновяване, условията за неговото прекратяване;

7. когато е приложимо, се посочва функционалността, включително приложимите мерки за техническа защита на цифровото съдържание;

8. когато е приложимо, се посочва всяка съответна оперативна съвместимост на цифровото съдържание с някои видове хардуер и софтуер, които са известни на търговеца или за които може разумно да се очаква, че са му известни;

9. наличност на стоката или услугата;

10. опасностите, свързани с обичайната употреба, използване или поддръжка на стоката или услугата;

11. условията за употреба на стоката или услугата, влиянието, което тя оказва върху други стоки и услуги при евентуална съвместна употреба или използване;

12. срока на годност на стоката – когато е приложимо.

(2) Информацията по ал. 1 е неразделна част от договора.

(3) Тежестта на доказване за изпълнение на задължението за предоставяне на информация по ал. 1 се носи от търговеца.

(4) Разпоредбата на ал. 1 се прилага и за договори за доставка на вода, газ или електрическа енергия, когато тези стоки не се предлагат за продажба, опаковани в ограничен обем или определено количество, както и за договори за централно отопление и за цифрово съдържание, което не се доставя на материален носител.

Чл. 5. (1) Търговецът е длъжен да предоставя информацията за стоката или услугата в писмена форма или по друг подходящ начин, който позволява възприемането ѝ от потребителя. Когато се предоставя в писмена форма, информацията задължително трябва да е на български език и да е изразена в единиците на величините от Международната система единици SI.

(2) (Доп. – ДВ, бр. 61 от 2014 г. , в сила от 25.07.2014 г.) Информацията трябва да бъде вярна, пълна, четлива, ясна и разбираема.

(3) (Отм. - ДВ, бр. 64 от 2007 г.).

Чл. 6. Търговецът е длъжен да определи специално обозначени места, отделени от местата на останалите стоки в търговския обект, и предварително да информира по подходящ начин потребителите, когато предлага:

1. употребявани стоки;

2. нехранителни стоки с изтекъл срок на годност, чиято продажба не създава опасност за живота и здравето на потребителите;

3. стоки с отклонения от предварително обявените показатели, чиято продажба не създава опасност за живота и здравето на потребителите;

4. стоки с намалени цени.

Чл. 7. Търговецът не се освобождава от задълженията по чл. 4 - 6 дори когато не е получил необходимата информация от доставчика или производителя.

Чл. 8. (1) Търговецът е длъжен да постави в близост до входа на търговския обект следната информация:

1. фирмата и адреса на управление на търговеца;

2. името и фамилията на лицето, отговорно за обекта;

3. работното време на търговския обект.

(2) Когато търговският обект е затворен, търговецът обявява това на мястото, на което обявява работното време.

(3) Обявеното работно време е задължително за търговеца.

Раздел III

Указания за употреба на стоките

Чл. 13. (1) Стоките, чиято употреба изисква наличието на технически познания, стоките, съдържащи опасни вещества, или стоките, чиято употреба предполага наличието на специални умения или спазването на специални изисквания за безопасност, трябва да бъдат придружени от указания за тяхната употреба, изготвени от производителя.

(2) Указанията за употреба на стоките съдържат информация, необходима на потребителите за правилното и безопасното използване и инсталиране, свързване, поддръжка или съхраняване на стоките. При необходимост указанията за употреба съдържат списък със съставните части и детайли на стоката.

(3) Производителят, търговецът и всяко друго лице, което пуска на пазара стока по ал. 1 от внос, е длъжен да осигури указания за употребата ѝ на български език.

Чл. 14. При поискване от потребителя и когато стоката позволява това, търговецът е длъжен да покаже начина на нейното действие.

Раздел IV

Обозначаване на цените на стоките и услугите

Чл. 15. (1) (Доп. - ДВ, бр. 64 от 2007 г.) Всеки търговец предварително поставя на видно място в непосредствена близост до стоката нейната продажна цена.

(2) Продажните цени на стоките, предлагани чрез каталози, трябва да бъдат посочени до снимката или описанието на стоката.

Чл. 16. Продажната цена и цената за единица мярка на стоките и услугите трябва да бъдат недвусмислени, лесно разбираеми, ясно и четливо изписани и да не въвеждат потребителя в заблуждение.

Чл. 17. В случаите, когато продажната цена на стоката или услугата е съставена от отделни елементи със съответни продажни цени, сборът от продажните цени се изписва ясно и точно като крайна цена.

Чл. 18. Търговецът може предварително да информира потребителя за готовността си да преговаря за отстъпка от размера на обявената цена или на някои от обявените ѝ елементи.

Чл. 19. (1) Цената на стоката трябва да бъде посочена в левове.

(2) Цената се обявява за съответната мерна единица и разфасовката, ако е различна от нея, или за брой.

(3) (Отм. - ДВ, бр. 64 от 2007 г.).

(4) (Изм. – ДВ, бр. 61 от 2014 г. , в сила от 25.07.2014 г.) Продажната цена и цената за единица мярка трябва да включват:

1. данъка върху добавената стойност (ДДС) и всички други допълнителни данъци и такси, и

2. цената на всички стоки и услуги, които следва да бъдат заплатени допълнително от потребителя, в случаите когато те задължително трябва да бъдат продадени или извършени от търговеца.

(5) Обявяването на различни цени за един и същ вид стока в търговския обект е забранено, с изключение на случаите по чл. 6.

Чл. 20. (1) Търговецът е длъжен едновременно да обозначи продажната цена и цената за единица мярка на предлаганите в търговския обект стоки чрез етикети,

ценоразписи, табели или по друг подходящ начин. Когато видът на стоката позволява поставянето на етикет, продажната цена може да се обозначи върху етикета.

(2) Не подлежи на обозначаване продажната цена на:

1. стоки, които се влагат при извършването на услуга;
2. стоки, продавани на търг и/или на аукцион;
3. антики и произведения на изкуството.

(3) Цената за единица мярка не се обозначава, ако е идентична с продажната цена.

Чл. 21. Всяка реклама на стоки, която посочва продажната им цена, трябва да посочи и цената за единица мярка.

Чл. 22. (1) За стоките, които се предлагат в опаковка, цената за количеството и цената за единица мярка се поставят върху опаковката, а ако това не е възможно, в непосредствена близост до стоката.

(2) При предлагане на предварително опаковани стоки обозначените продажна цена и цена за единица мярка се отнасят за нето тегло на стоката.

(3) При продажба на стоки, предлагани в обща опаковка, търговците могат да обозначат само продажната цена.

Чл. 23. За стоките, които се продават в насипно състояние, се обозначава само цената за единица мярка.

Чл. 24. (1) Всеки търговец, който предлага услуги на потребителите, е длъжен предварително да обозначи продажните цени на предлаганите от него услуги чрез ценоразпис, поставен на видно място в търговския обект. В случаите, когато поставянето на ценоразпис е неудобно поради обема на предлаганите услуги, е допустимо изготвянето на ценоразпис във вид на брошура, която се предоставя на всеки потребител преди извършването на услугата и при заплащането ѝ.

(2) Ценоразписът трябва да е недвусмислен и лесен за четене и разбиране.

(3) Изискванията на ал. 1 не се прилагат в случаите по чл. 26.

Чл. 25. (1) Когато услугата се предлага извън търговския обект, търговецът трябва да информира потребителя за цената на услугата.

(2) Когато услугата се предлага в търговския обект, търговецът трябва да посочи цената по разбираем начин и на място, което е лесно видимо извън търговския обект.

Чл. 26. (1) Когато потребителят желае да получи услуга, различна от обичайно предлаганите от търговеца услуги, търговецът може да му предложи оферта, като цената се договаря индивидуално.

(2) Офертата трябва да включва:

1. името и адреса на търговеца;
2. вида и характера на услугата, която трябва да бъде предоставена, и евентуалните доставки, които трябва да бъдат извършени;
3. продажната цена или цената, изготвена въз основа на параметрите, свързани с вида на услугата, които потребителят е посочил;
4. срока на действие на офертата.

(3) В случай че офертата не е безплатна, потребителят трябва да бъде информиран за нейната цена преди изготвянето ѝ.

Чл. 27. (1) Продажната цена на услугата се посочва в левове.

(2) Продажната цена на услугата включва ДДС и всички други данъци и такси, дължими от потребителя, както и цената на всички стоки и услуги, които трябва да бъдат заплатени допълнително от потребителя.

(3) Означаването на различни цени за една и съща услуга в търговския обект е забранено. Ако въпреки това са посочени различни цени за една и съща услуга, потребителят заплаща по-ниската цена.

Чл. 28. Лицата, осъществяващи търговска дейност с платени паркинги и гаражи, са длъжни да обявят цените на паркоместата на видно за потребителите място в непосредствена близост до входа.

Чл. 29. Лицата, осъществяващи търговска дейност в бензиностанции и газостанции, са длъжни да поставят табели с цените на предлаганите от тях горива по такъв начин, че да се виждат от водачите, движещи се в платното, от страната на което е построена бензиностанцията или газостанцията.

Чл. 30. Търговецът е длъжен да издава документ за извършената продажба, който да съдържа най-малко данните за датата на продажбата, вида на стоката или услугата и цената.

Чл. 31. (Изм. – ДВ, бр. 61 от 2014 г. , в сила от 25.07.2014 г.) Министърът на икономиката и енергетиката издава наредби за реда за предоставяне на информация на потребителите и за означаване на цените на определени видове стоки или услуги.

Чл. 68ж. (Нов - ДВ, бр. 64 от 2007 г.) Нелоялни търговски практики са и следните заблуждаващи търговски практики:

1. да се твърди от страна на търговец, че се е присъединил към кодекс за добра търговска практика, когато това не е вярно;

2. да се показва удостоверение, знак за качество или техен еквивалент, когато не е получено необходимото разрешение за това;

3. да се твърди, че даден кодекс за добра търговска практика е одобрен от обществен или друг орган, когато това не е вярно;

4. да се твърди, че търговец е получил разрешение за извършване на определена дейност или че за дадена стока или услуга е получено разрешение, одобрение или лиценз от държавен или друг орган, когато това не е вярно или когато търговецът не спазва условията, при които е било издадено разрешението, одобрението или лицензът;

5. покана за покупка на стоки или услуги на определена цена, като не се посочват разумни основания, поради които търговецът няма да може да достави или да осигури доставянето от друг търговец на стоките или услугите или на равностойни стоки или услуги на обявената цена за определен период от време и в разумно количество съобразно стоката или услугата, обема на направената реклама за стоката или услугата и предложената цена;

6. покана за покупка на стоки или услуги на посочената цена и впоследствие с цел насърчаване продажбата на друга стока или услуга търговецът:

а) откаже да предостави на потребителя стоката или услугата, която е била обект на рекламата;

б) откаже да приеме поръчки за тези стоки или услуги или да ги достави на потребителя в разумен срок;

в) представи на потребителя образец на стоката, предложена за продажба, който е дефектен;

7. да се твърди невярно, че дадена стока или услуга ще бъде пусната на пазара за много ограничен период от време или че ще бъде в наличност на пазара при определени условия само за много ограничен период от време, с цел да се предизвика вземането на незабавно решение и лишаването на потребителите от достатъчна възможност или срок, за да изберат стоката или услугата, след като са се запознали с нея;

8. поемане на ангажимент от търговеца за предоставяне на извънгаранционно обслужване на потребителите, с които той е общувал на език, който не е официален език в държавата – членка на Европейския съюз, където се намира седалището на търговеца

преди сключване на договора, а впоследствие при предоставяне на извънгаранционното обслужване търговецът използва друг език, без да е уведомил за това потребителя, преди потребителят да се задължи да сключи договор;

9. да се твърди или да се създава впечатление, че продажбата на дадена стока или услуга е разрешена от закона, когато това не е вярно;

10. да се представят правата на потребителите, предоставени им от закона, като специфична част от предложението на търговеца за продажба на стоки или услуги;

11. (изм. – ДВ, бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.) използване на редакционен материал в медиите в рамките на кампания, финансирана от търговеца за насърчаване продажбите на дадена стока или услуга, без това да се посочва в съдържанието на материала, или с помощта на образи или звуци, които могат да бъдат ясно установени от потребителя;

12. изказване на твърдения, които съдържат неверни факти за естеството и степента на рисковете, на които се излага потребителят по отношение на неговата лична безопасност или тази на неговото семейство, ако той не закупи стоката или услугата;

13. насърчаване на продажбата на стока или услуга, подобна на стоката, произведена от даден производител, по начин, който въвежда умишлено потребителя в заблуждение, като му дава основание да смята, че стоката е произведена от този производител, когато това не е вярно;

14. (доп. – ДВ, бр. 61 от 2014 г., в сила от 25.07.2014 г.) създаване, използване или насърчаване на пирамидални продажби, чиято основна цел не е продажбата или потреблението на стоки и услуги, а включването на други потребители в системата за продажба, при които потребителят плаща, за да участва, като получава възможност да си възстанови заплатената от него сума главно чрез привличането на други потребители в системата;

15. да се твърди, че търговецът преустановява своята дейност или се установява на друго място, когато това не е вярно;

16. да се твърди за дадена стока, че увеличава възможностите за печалба при лотарии и други хазартни игри;

17. изказване на неверни твърдения, че дадена стока може да лекува болести, нарушени функции на човешкия организъм или вродени дефекти;

18. съобщаване на информация, която съдържа неточни факти за условията на пазара или за възможността стоката или услугата да се намери на пазара с цел да се накара потребителят да закупи стоката или услугата при по-неблагоприятни условия от нормалните;

19. да се твърди при използването на дадена търговска практика, че е организиран конкурс или че може да бъде спечелена награда, без по-късно да се предоставят посочените награди или тяхната равностойност;

20. да се представя, че дадена стока или услуга се предоставя „безплатно“, „безвъзмездно“, „без разходи“ или с други подобни названия, когато потребителят трябва да заплати някаква сума за стоката или услугата освен неизбежните за него разходи, необходими, за да отговори на търговската практика, да влезе във владение на стоката или разходите за нейната доставка;

21. прибавяне към рекламния материал на фактура или на друг подобен документ, изискващ плащане, който създава впечатление у потребителя, че вече е поръчал стоката или услугата, когато това не е вярно;

22. изказване на неверни твърдения или създаване на впечатление, че търговецът не действа в рамките на своята търговска дейност, или невярно представяне на търговеца като потребител;

23. създаване на невярно впечатление, че е предоставено извънгаранционно обслужване на стоката в друга държава – членка на Европейския съюз, различна от тази, в която се продава стоката.

**Bulharské texty k překladatelskému semináři
Část 2.**

Mgr. Elena Krejčová, Ph.D.

Návrh obálky: Pavel Pilch

Vydala Masarykova univerzita v roce 2015
1. elektronické vydání
ISBN 978-80-210-7892-5

muni
PRESS